



EUROPEJSKI  
FUNDUSZ  
ROZWOJU  
WSI POLSKIEJ



INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA  
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ  
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY



# Dochody gospodarstw rolniczych *versus* ekoschematy

**Autorzy:** dr inż. Marek Zieliński, prof. dr hab. Wojciech Józwiak, dr inż. Marcin Adamski, dr Wioletta Wrzaszcz, mgr Jolanta Sobierajska, mgr Zofia Mirkowska.

**Recenzent:** prof. dr hab. Stanisław Krasowicz, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB w Puławach.

Zdjęcie na okładce: [www.freepik.com](http://www.freepik.com)

ISBN: 978-83-967511-6-4

Wydawca:

Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej

ul. Miedziana 3A

00-814 Warszawa

[www.efrwp.pl](http://www.efrwp.pl)

Publikacja powstała na podstawie umowy realizowanej przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej PIB w ramach programu Forum Inicjatyw Rozwojowych Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej.



Dochody gospodarstw  
rolniczych versus ekoschematy.  
Przykład Polski

Warszawa, styczeń 2025

# Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Dochody gospodarstw rolniczych w Polsce a stan ich zrównoważenia	8
2. Istota i cele strategii Europejskiego Zielonego Ładu	13
3. Ekoschematy jako ważne narzędzie w realizacji celów strategii Europejskiego Zielonego Ładu. Ujęcie teoretyczne.	18
4. Znaczenie ekoschematów w polskim rolnictwie w 2023 r.	21
4.1. Ekoschematy versus przyrodnicze warunki gospodarowania	21
4.2 Ekoschematy versus wielkość gospodarstw	27
4.3 Ekoschematy versus liczba i rodzaj podejmowanych praktyk w gospodarstwach beneficjentów	32
5. Identyfikacja potencjalnych słabości w dotychczasowym wdrażaniu ekoschematów w Polsce i rekomendacje	36
Literatura	42

## Wprowadzenie

W ujęciu globalnym, europejskim i krajowym narasta konieczność stosowania sposobów użytkowania ziemi rolniczej, poprawiających jej stan. Postęp w naukach rolniczych generuje powstawanie systemów użytkowania ziemi gwarantujących rolnikom zarówno uzyskiwanie satysfakcjonujących efektów ekonomicznych, jak i dopracowanie się korzystnego potencjału produkcyjnego gleb, a następnie stałe jego podtrzymywanie. Wydaje się więc oczywiste, że rolnicy w imię własnego dobra powinni o to dbać. Tym bardziej, że na naszej planecie około 1/3 łącznej powierzchni ziemi rolniczej podlega obecnie co najmniej umiarkowanej degradacji z powodu m.in. erozji prowadzącej do spadku zawartości próchnicy<sup>1</sup>. Ten stan rzeczy jest szczególnie niekorzystny w sytuacji traktowania rolnictwa jako ważnego źródła wielu dóbr publicznych, które są coraz bardziej w cenie dla społeczeństw<sup>2</sup>. Zdrowe gleby dostarczają bowiem biomasę, surowce i żywność, jednocześnie regulując klimat, oraz obieg wody i składników odżywczych<sup>3</sup>.

Konieczność objęcia troską gleb użytkowanych rolniczo nabiera szczególnego znaczenia w Polsce, gdzie już od dawna występują bardzo niekorzystne tendencje. W latach 2010-2020 znacząco zwiększył się udział gospodarstw specjalizujących się w produkcji roślinnej z 38,9 do 55,8%. Natomiast zmniejszył się udział gospodarstw z produkcją mieszaną (roślinną i zwierzęcą) z 60,6 do 43,6%. Odsetek gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję zwierzęcą utrzymał się na niezmiennym poziomie (0,6%). Oznacza to, że w Polsce wzrasta znaczenie gospodarstw, w których rośnie ryzyko niedostatku materii organicznej w glebach użytkowanych rolniczo<sup>4</sup>.

W Polsce duże znaczenie ma rolnictwo prowadzące działalność w trudnych, a nawet szczególnie trudnych warunkach glebowych, w których występuje konieczność podejmowania dodatkowych starań w kierunku ich skutecznej ochrony. Działania te wynikają z małej naturalnej zawartości materii organicznej w gle-

<sup>1</sup> The state of the world's land and water resources for food and Agriculture 2021. Main Report. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome. 2022.

<sup>2</sup> Daniłowska, A. 2014. Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo. Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu/ Research Papers of Wrocław University of Economics, nr. 360. <http://dx.doi.org/10.15611/pn.2014.360.26>

<sup>3</sup> Arias-Navarro, C., Baritz, R. and Jones, A. 2024. The state of soils in Europe. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/7007291, JRC137600>.

<sup>4</sup> GUS, 2021. Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020/powszechny-spis-rolny-2020-raport-z-wynikow,4,1.html>

bach, gdzie skutki erozji i w konsekwencji utraty węgla organicznego są szybko widoczne. W Polsce obszary te odgrywają istotną rolę, a obecny ich udział w łącznej powierzchni użytków rolnych wynosi 58,7%<sup>5 i 6</sup>. Fakty te wskazują na istniejące zagrożenia dalszej degradacji gleb w kraju i konieczność podejmowania działań zaradczych.

Dla zachowania gleb rolniczych w dobrym stanie niezbędna jest obecność instytucjonalnych zasad postępowania, które byłyby w stanie regulować i motywować do oczekiwanych zachowań. W rolnictwie Unii Europejskiej (UE) służy temu korygowana co kilka lat Wspólna Polityka Rolnej (WPR), która staje się coraz bardziej czuła na sygnały społeczne co do jej środowiskowego kształtu. Instytucjonalne działania nakierowane na ochronę środowiska przyrodniczego odgrywają dużą wagę we WPR 2023-2027 i w rezultacie wspierają realizację celów Strategii Europejskiego Ładu do 2050 roku. Z drugiej jednak strony, od obecnej unijnej polityki rolnej oczekuje się aby wspierała rolnictwo w osiągnięciu równowagi między dostarczaniem społeczeństwu dobrego stanu środowiska przyrodniczego, a zapewnieniem rolnikom satysfakcjonujących dochodów rolniczych.

Ekoschematy są podstawowym instytucjonalnym działaniem środowiskowym w ramach WPR 2023-2027. Są one obowiązkowe dla wszystkich państw członkowskich, ale ich realizacja przez rolników jest dobrowolna. W całości są finansowane ze środków Unii Europejskiej i nie wymagają współfinansowania ze strony budżetów krajowych<sup>7 i 8</sup>. Stanowią rodzaj dodatkowego wsparcia bezpośredniego rekompensującego rolnikom dodatkowe koszty lub utracone dochody związane z dostarczaniem społeczeństwu dobrego stanu środowiska przyrodniczego. W Unii Europejskiej budżet dedykowany ekoschematom wynosi 44,7 mld euro na tle niespełna 190 mld euro w ramach całego I filaru WPR 2023-2027<sup>9</sup>. Według Komisji Europejskiej państwa członkowskie Unii Europejskiej powinny przeznaczyć co najmniej 25% swojego budżetu w ramach I filaru na płatności z tego tytułu.

<sup>5</sup> Jadczyzyn, J. 2022. Ocena rolnictwa na obszarach problemowych w Polsce. IUNG PIB. Puławy.

<sup>6</sup> Zieliński, M. 2024. Instytucje a rolnictwo na obszarach z ograniczeniami naturalnymi. Studia i Monografie 200. IERiGŻ PIB. Warszawa.

<sup>7</sup> Czubak, W., Kalinowski, S., Pepliński, B. 2024. Ziarno niezgody: Analiza protestów rolniczych. [https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP\\_raport\\_Ziarno\\_niezgody-analiza\\_protestow\\_rolnicznvch.pdf](https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_raport_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolnicznvch.pdf).

<sup>8</sup> Musiał, K., Musiał, W. 2023. Instytucjonalne problemy wzmacniania usług ekosystemowych dla małych gospodarstw w nowej wspólnej polityce rolnej. *Annals PAAAE*, XXV(4), 324-337. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.9611>

<sup>9</sup> European Commission 2023. Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027). [https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe3733ca48f\\_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf](https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe3733ca48f_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf)

Możliwe jest jednak zmniejszenie ich udziału w całkowitej kwocie płatności bezpośrednich, w sytuacji zwiększenia kwoty funduszy wsparcia przeznaczonych na działania środowiskowe w ramach II filaru<sup>10</sup>. Francja ma największą kwotę przeznaczoną na ekoschematy (8,53 mld euro), z kolei Holandia ma ich największy udział (32%) w całkowitym budżecie w ramach I filaru WPR 2023-2027<sup>11</sup>.

Ekoschematy wykraczają ponad obowiązujące wymogi ochrony środowiska przyrodniczego, w tym wymogi warunkowości<sup>12</sup>. Z drugiej strony, ich budowa z założenia ma być prostsza od wieloletnich działań środowiskowych określonych w II filarze WPR 2023-2027. Ekoschematy powinny być dobrze dostosowane do rosnących oczekiwań społecznych wobec rolnictwa w kontekście jego lepszej ochrony środowiska przyrodniczego, klimatu i dobrostanu zwierząt, oraz opłacalne dla rolników<sup>13</sup>. Nie ulega jednak wątpliwości, że w ramach obecnej WPR UE decyzji dodając kolejny instrument w postaci ekoschematów do zestawu wcześniej istniejących instytucjonalnych działań środowiskowych, sprawili że jej złożoność w tym zakresie znacznie wzrosła.

Prezentowany raport ma za zadanie wypełnienie luki badawczej dotyczącej ustalenia zdolności polskiego rolnictwa do realizacji praktyk w ramach ekoschematów we WPR 2023-2027. Pierwszym ważnym atutem tej analizy będzie ustalenie dochodów gospodarstw rolniczych w Polsce w ujęciu posiadanych naturalnych warunków prowadzenia produkcji rolniczej i stanu zrównowżenia organizacji produkcji, a także z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Drugim natomiast będzie ocena rodzaju stosowanych praktyk w ramach ekoschematów, ich liczby oraz skali wykorzystania, a także warunków naturalnych, w których funkcjonowały realizujące je gospodarstwa w 2023 r. W opracowaniu zidentyfikowane zostaną główne słabości w ramach dotychczasowego wdrażania

<sup>10</sup> Official Journal of the European Union. 2021.Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) No 1305/2013 and (EU) No 1307/2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R2115>

<sup>11</sup> European Commission 2023. Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027). At a glance: France's CAP Strategic Plan; Netherlands's CAP Strategic Plan. [https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans\\_en](https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en)

<sup>12</sup> Sadowski, A. 2022. The importance of environmental externalities in the Common Agricultural Policy of EU, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*. 110 (2), 5-20. <https://www.cdr.gov.pl/images/ZDR/2022/ZDR-2022-4.pdf>

<sup>13</sup> Ziętara, W., Mirkowska, Z. 2021. The Green Deal: Towards Organic Farming or Greening of Agriculture? *Problems of Agricultural Economics*, 368(3), 29-54. <https://doi.org/10.30858/zer/135520>

ekoschematów oraz propozycje ewentualnych zmian, w formie rekomendacji, tak aby były one jeszcze lepiej dopasowane do potrzeb i specyfiki polskiego rolnictwa. Do tej pory w literaturze ekonomiczno-rolniczej brakuje wyników tego rodzaju analiz.

## 1. Dochody gospodarstw rolniczych w Polsce a stan ich zrównoważenia

Rosnący popyt na produkty rolnicze związany z przyrostem ludności i zmniejszające się zasoby ziemi rolniczej w przeliczeniu na jednego mieszkańca na świecie wywołują konieczność poszukiwania sposobów użytkowania ziemi, które zapewniałyby produkcję rolniczą na odpowiednim poziomie. Nieustanny postęp w naukach rolniczych przyczynia się do opracowywania systemów użytkowania ziemi, które gwarantują uzyskiwanie wysokiego poziomu produkcji przy jednoczesnym zachowaniu dotychczasowego potencjału produkcyjnego gleby. W praktyce przyjmuje się zasadę, iż należy tak organizować produkcję w gospodarstwie, aby nie doprowadzać do zmniejszenia zdolności produkcyjnej ziemi. Ziemia bowiem właściwie użytkowana nie tylko nie obniża swojej urodzajności, lecz może ją zwiększać i w rezultacie ma pozytywny wpływ na osiągnięte efekty produkcyjne i ekonomiczne. Utrzymanie dotychczasowej zawartości materii organicznej w glebie, a zwłaszcza jej zwiększanie upoważnia zatem do potraktowania jej jako ważnego wyznacznika zrównoważenia organizacji produkcji<sup>14</sup>. Założenie to jest szczególnie zasadne w sytuacji, **gdy 56% polskich gleb cechuje się bardzo niską zawartością materii organicznej, a 33% niską**. Tylko 11% gleb cechuje się wartością średnią<sup>15</sup>. W tej sytuacji nasuwa się pytanie: czy istnieje związek między stopniem dbałości o potencjał produkcyjny gleb, a organizacją produkcji i wynikami ekonomicznymi gospodarstw funkcjonujących w różnych przyrodniczych warunkach do gospodarowania?

Analizą objęto dane liczbowe charakteryzujące panel 5327 gospodarstw, które w latach 2020-2022 nieprzerwanie prowadziły monitoring na potrzeby Polskiego FADN. Populację tę podzielono na grupy różniące się naturalnymi warunkami

<sup>14</sup> Ziętara, W., Sobierajewska, J. 2024. Trwałość rolnictwa a specjalizacja gospodarstw. IERiGŻ PIB, sierpień 2024 r. maszynopis.

<sup>15</sup> Kuś, J. 2015. Glebowa materia organiczna – znaczenie, zawartość, bilansowanie. z. 45. Studia i Raporty IUNG PIB.



prowadzenia produkcji rolniczej, stanem zrównoważenia organizacji produkcji, a także wielkością ekonomiczną i typem rolniczym (Rysunek 1.1).

Naturalne warunki gospodarowania oceniono wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WRPP) opracowanym w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB w Puławach. Wskaźnik ten w sposób syntetyczny określa warunki przyrodnicze produkcji rolniczej w naszym kraju na poziomie gmin i obrębów ewidencyjnych, w oparciu o cztery podstawowe elementy siedliskowe, takie jak: jakość i przydatność rolnicza gleb, warunki wodne gleb, rzeźba terenu oraz warunki agroklimatyczne. **Przeciętna wartość wskaźnika WRPP na poziomie gminy wynosi 66,6 punktów na 120 punktów możliwych do osiągnięcia**<sup>16</sup>. Przeprowadzona analiza dotyczy gospodarstw z gmin ze wskaźnikiem WRPP < 66,6 pkt tj. z obszarów z niekorzystnymi naturalnymi warunkami prowadzenia produkcji rolniczej oraz ze wskaźnikiem WRPP  $\geq$  66,6 pkt, gdzie warunki te są korzystne.

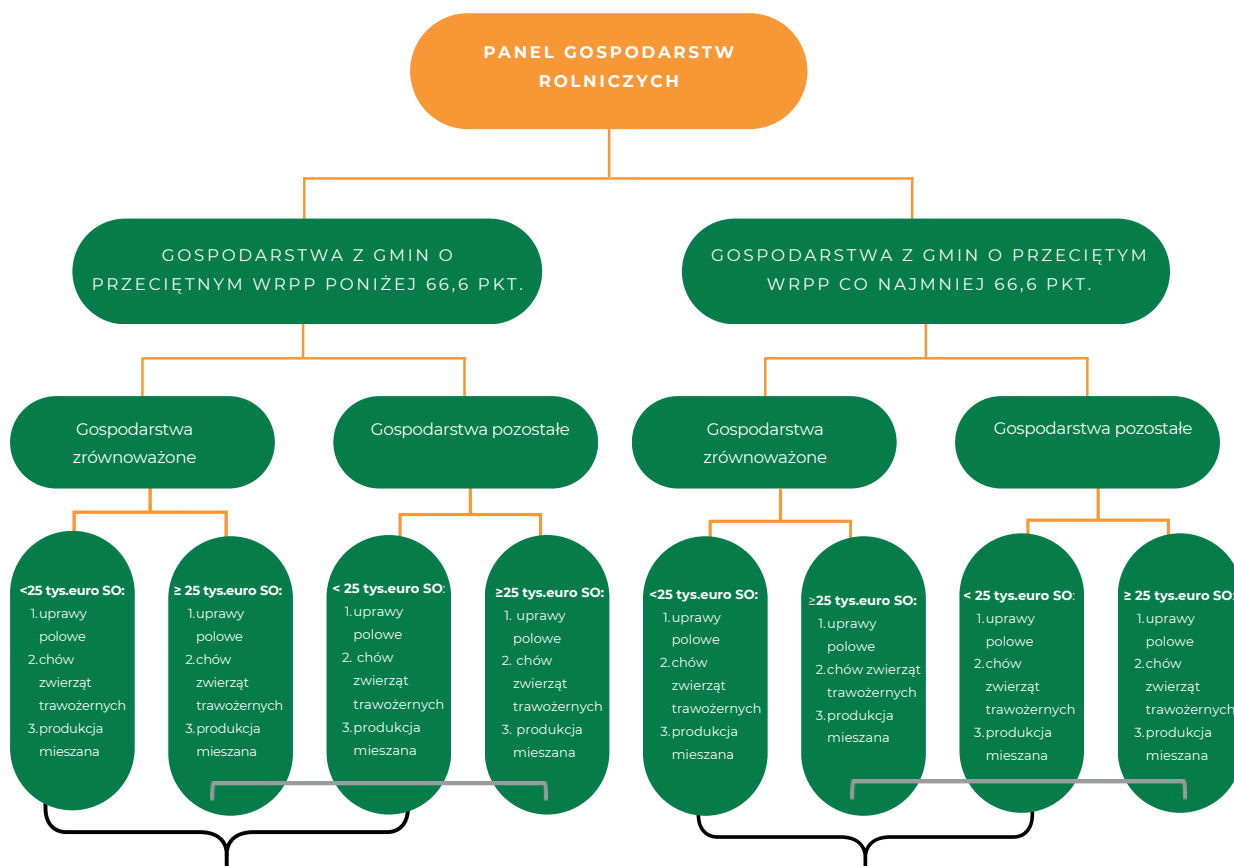
Za gospodarstwa ze zrównoważoną organizacją umownie uznano te, które cechowały się łącznie dodatnim saldem materii organicznej w glebie, udziałem zbóż nieprzekraczającym 65% powierzchni zasiewów oraz uprawą roślin strukturotwórczych. Gospodarstwa nie spełniające tych kryteriów potraktowano jako gospodarstwa służące do porównań.

Wielkość gospodarstw zmierzono wielkością ekonomiczną. Jest to suma wartości produkcji standardowej (Standard Output-SO) uzyskana ze wszystkich działalności rolniczych występujących w poszczególnych gospodarstwach. Wielkość ekonomiczną gospodarstw przedstawiono w tysiącach euro. Wartość standardowej produkcji jest mierzona wartością pozyskaną z 1 ha określonej działalności roślinnej lub wartością produkcji pozyskaną od jednej sztuki danego rodzaju zwierząt. Oba te rodzaje wartości są średnimi policzonymi dla pięcioletniego okresu z danych pozyskanych w przeciętnych w danym regionie warunkach produkcyjnych. W analizie za małe gospodarstwa uznano te z wielkością do 25 tys. euro, wszystkie pozostałe natomiast charakteryzowały się wielkością 25 tys. euro i więcej.

Typ rolniczy określono udziałem wartości standardowej z poszczególnych grup działalności rolniczych w całkowitej wartości standardowej produkcji poszczególnych gospodarstw. Analizą objęto gospodarstwa z: uprawami polowymi, chowem zwierząt trawożernych i z produkcją mieszaną.

<sup>16</sup> Jadczyzyn, J. 2022. Ocena rolnictwa na obszarach problemowych w Polsce. IUNG PIB.

Rysunek 1.1 Schemat analizy gospodarstw zrównoważonych na tle gospodarstw pozostałych z uwzględnieniem przyrodniczych warunków gospodarowania, wielkości ekonomicznej oraz typu rolniczego



Źródło: opracowanie własne.

Z liczb zestawionych w tabeli 1.1 wynika, że posiadanie zrównoważonej organizacji produkcji w gospodarstwach funkcjonujących w niekorzystnych naturalnych warunkach gospodarowania przynosi pozytywne efekty. Gospodarstwa te mają wyraźnie większy dochód i większą dochodowość użytków rolnych w porównaniu z gospodarstwami nie spełniającymi ustanowionych kryteriów zrównoważenia. Większa jest też wielkość ekonomiczna tych pierwszych i ich obsada zwierząt produkcyjnych oraz nakłady pracy i wyposażenie kapitałowe, przy czym powierzchnia użytków rolnych jest wyraźnie mniejsza.

Tabela 1.1 Rozstęp wielkości wybranych cech oraz średnie różnice dzielące gospodarstwa zrównoważone na tle gospodarstw porównawczych o tej samej wielkości ekonomicznej i typie rolniczym **funkcjonujących w niekorzystnych warunkach naturalnych**

Rodzaje różnic	Charakterystyka sytuacji w grupach gospodarstw wydzielonych ze względu na wielkość ekonomiczną i typ rolniczy <sup>a</sup>	Średnie różnice (%) <sup>b</sup>
Średni roczny dochód z gospodarstwa (tys. zł)	23,4 – 239,4	30,3
Średni roczny dochód z gospodarstwa liczony bez dopłat (tys. zł)	- 1,5 – 177,6	11,9
Średnia dochodowość pracy własnej (tys. zł/FWU <sup>c</sup> )	18,9 – 123,0	17,3
Średnia dochodowość użytków rolnych (tys. zł/ha użytków rolnych)	1,9 – 6,6	49,5
Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa (tys. euro)	13,2 – 80,8	8,7
Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa (ha)	12,2 – 53,9	-10,2
Średnie łączne nakłady pracy w gospodarstwie (AWU)	1,15 – 2,02	10,3
Średnia wartość kapitału (tys. zł)	550,0 – 1833,0	8,4
Średni udział zbóż w powierzchni gruntów ornych (%)	18,6 – 90,8	- 20,3
Średnia obsada zwierząt (LU/100 ha użytków rolnych)	7,7 – 159,2	21,8

a. Krańcowe wielkości wskaźników (najmniejszy - największy) w poszczególnych wielkościach ekonomicznych i typach rolniczych.

b. Średnie różnice wielkości poszczególnych wskaźników dzielące gospodarstwa o zrównoważonej organizacji produkcji na tle gospodarstw porównawczych o tej samej wielkości ekonomicznej i typie rolniczym.

c. FWU - jednostka przeliczeniowa nakładu pracy własnej w posiadanym gospodarstwie (2 120 godzin rocznie).

d. AWU - jednostka przeliczeniowa łącznego nakładu pracy (własnej i pochodzącej z innych źródeł jak np. z najmu).

e. LU - jednostka przeliczeniowa inwentarza żywego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za lata 2020 – 2022.

Tabela 1.2 zawiera dane charakteryzujące gospodarstwa zrównoważone na tle gospodarstw porównawczych o tej samej wielkości ekonomicznej i typie rolniczym funkcjonujące w korzystniejszych warunkach naturalnych. Relacje łączące w takich warunkach gospodarstwa ze zrównoważoną organizacją produkcji z tymi

o braku takiego zrównoważenia nie są identyczne lecz zbliżone do tych, które zostały przedstawione w tabeli 1.1. Gospodarstwa ze zrównoważoną organizacją produkcji mają większy dochód i większą dochodowość użytków rolnych w posiadanych gospodarstwach w porównaniu z gospodarstwami służącymi do porównań. Te pierwsze wyróżniają się też większą dochodowością pracy własnej rolników ze względu na większą wartość posiadanego kapitału, i większą obsadę zwierząt.

Tabela 1.2 Rozstęp wielkości wybranych cech oraz średnie różnice dzielące gospodarstwa zrównoważone na tle gospodarstw porównawczych o tej samej wielkości ekonomicznej i typie rolniczym **funkcjonujących w korzystnych warunkach naturalnych**

Rodzaje różnic	Charakterystyka sytuacji w grupach gospodarstw wydzielonych ze względu na wielkość ekonomiczną i typ rolniczy <sup>a</sup>	Średnie różnice (%) <sup>b</sup>
Średni roczny dochód z gospodarstwa (tys. zł)	30,3 – 238,4	18,3
Średni roczny dochód z gospodarstwa liczony bez dopłat (tys. zł)	9,3 – 170,2	20,3
Średnia dochodowość pracy własnej (tys. zł/FWU <sup>c</sup> )	22,5 – 172,9	3,3
Średnia dochodowość użytków rolnych (tys. zł/ha użytków rolnych)	2,8 – 8,0	35,0
Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa (tys. euro)	15,5 – 88,3	10,1
Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa (ha)	9,1– 62,8	-10,4
Średnie łączne nakłady pracy w gospodarstwie (AWU <sup>d</sup> )	1,17 – 2,48	20,6
Średnia wartość kapitału (tys. zł)	486,0 - 2165,2	8,5
Średni udział zbóż w powierzchni gruntów ornych (%)	35,8 – 90,5	-48,7
Średnia obsada zwierząt (LU/100 ha użytków rolnych <sup>e</sup> )	1,81 – 150,8	33,9

Patrz odnośnik „a”; „b”; „c”; „d” i „e” z tabeli 1.1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za lata 2020 – 2022.

Duża część wskaźników podanych w tabeli 1.1 i 1.2 wskazuje na przewagę gospodarstw ze zrównoważoną organizacją produkcji nad gospodarstwami służącymi

do porównań. Nie ulega wątpliwości, że stopień zrównoważenia organizacji produkcji jest zatem jednym z ważnych czynników, które wywierają korzystny wpływ na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolniczych. Nasuwa się zatem pytanie o znaczenie w polskich gospodarstwach ekoschematów, które w powszechnej opinii traktowane są jako ważne działania instytucjonalne w ramach WPR UE 2023-2027 dbające o zachowanie w nich zrównoważonej organizacji produkcji i wspierające realizację celów Strategii Europejskiego Zielonego Ładu do 2050 roku? Na tak postawione pytanie postarano się odpowiedzieć w kolejnych rozdziałach tej pracy.

## 2. Istota i cele strategii Europejskiego Zielonego Ładu

### Dokąd zmierzamy?

Europejski Zielony Ład to strategia, której celem jest zbudowanie nowoczesnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarki, która w 2050 r. osiągnie zerowy poziom emisji gazów cieplarnianych netto, a wzrost gospodarczy będzie oddzielony od wykorzystania zasobów naturalnych. Zgodnie z dokumentacją Komisji Europejskiej, celem tej strategii jest ochrona i poprawa kapitału naturalnego Unii Europejskiej oraz ochrona zdrowia i dobrostanu obywateli przed zagrożeniami i negatywnymi skutkami związanymi ze środowiskiem przyrodniczym<sup>17</sup>. Innymi słowy to pakiet inicjatyw ku zrównoważonej transformacji Europy, ostatecznie zmierzający do neutralności klimatycznej w perspektywie najbliższych dekad.

### Kogo dotyczy?

Transformacja ta dotyczy wszystkich sektorów gospodarki, w tym także rolnictwa. Europejski Zielony Ład oraz kolejne strategie z nim powiązane, tj. strategia „od pola do stołu”<sup>18</sup> oraz strategia na rzecz bioróżnorodności<sup>19</sup>, potwierdziły i umocniły

<sup>17</sup> Komisja Europejska, 2019. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.

<sup>18</sup> Komisja Europejska, 2020a. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu regionów. Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, COM(2020) 381 final, 20.5.2020 r.

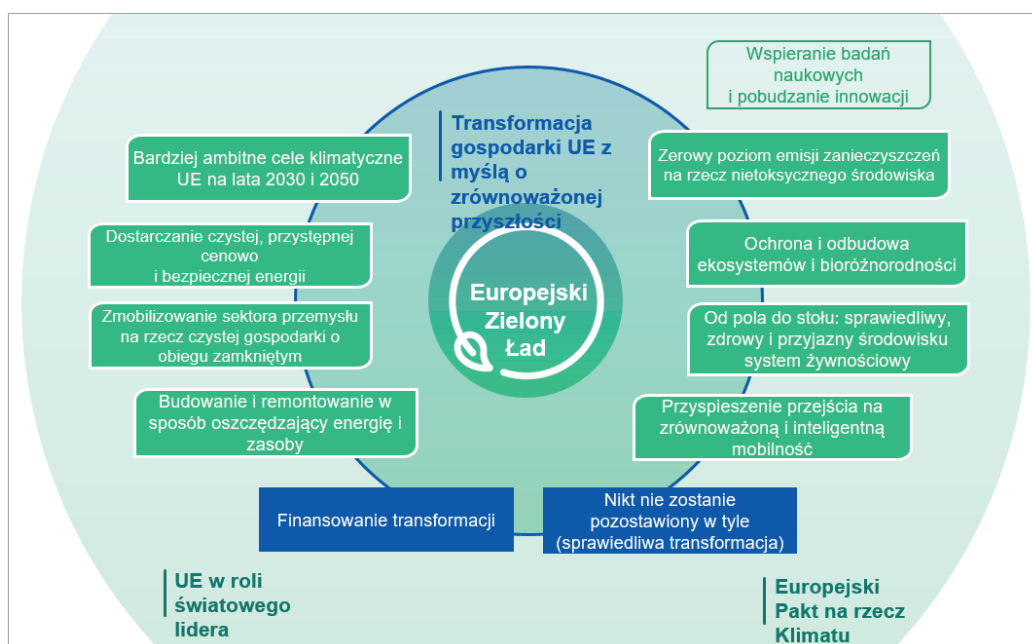
<sup>19</sup> Komisja Europejska, 2020b. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia, COM(2020) 380 final, 20.05.2020 r.

wieloaspektowy charakter rolnictwa w polityce rolnej, wykraczający poza zapewnienie odpowiedniego wolumenu produkcji rolniczej oraz produkcji żywności.

## Istota strategii

Strategia Europejskiego Zielonego Ładu zakłada budowanie zrównoważonej gospodarki, uwzględniając poszczególne jej sektory, zaangażowanie wszystkich państw członkowskich, jednocześnie przy wsparciu środowiska naukowego. Istotnym elementem strategii jest finansowanie zamierzonej transformacji. Finansowanie to jest powiązane także z warunkowym wsparciem rolnictwa, uzależnionym od podstawowych, jak i dobrowolnych działań i praktyk podejmowanych przez rolników, mających pozytywny wpływ na środowisko przyrodnicze i klimat (Rysunek 2.1).

Rysunek 2.1. Europejski Zielony Ład



Źródło: Komisja Europejska (2019). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.

## Cele strategii

Cele Europejskiego Zielonego Ładu obejmują całą gospodarkę. Istotne miejsce w ich realizacji przypada rolnictwu. Jego ukierunkowanie ku zrównoważeniu jest jednym z priorytetów polityki unijnej, w tym wspólnej polityki rolnej (Rysunek 2.2).

Rysunek 2.2 Cele Europejskiego Zielonego Ładu



**Neutralność klimatyczna**

Zdecydowane ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, tak by UE stała się pierwszym w świecie obszarem neutralnym klimatycznie



**Gospodarka o obiegu zamkniętym**

Nowy model gospodarczy, w którym produkty są ponownie wykorzystywane, naprawiane i poddawane recyklingowi, a to zmniejsza ilość odpadów i chroni zasoby



**Czysty przemysł**

Dążenie do czystszej, bardziej zrównoważonego i energooszczędnego przemysłu, dobrze radzącego sobie na unijnym i światowym rynku



**Zdrowsze środowisko**

Plan odbudowy przyrody i działań na rzecz eliminacji zanieczyszczeń w celu zapewnienia zdrowego środowiska dla przyszłych pokoleń



**Bardziej zrównoważone rolnictwo**

Bardziej ekologiczne praktyki rolnicze, aby chronić środowisko, a jednocześnie zapewniać zdrową i przystępną cenowo żywność



**Sprawiedliwość i równość klimatyczna**

Plan sprawiedliwej i inkluzywnej transformacji, aby pomóc ludziom najbardziej nią dotkniętym i nie pozostawiać nikogo samemu sobie

Źródło: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/>

## Dlaczego potrzebujemy zmian?

Działalność człowieka jest powiązana ze stanem planety. Z jednej strony gospodarka europejska zależy od stanu środowiska przyrodniczego i klimatu, z drugiej zaś często na nie negatywnie oddziałuje. Wymiernym negatywnym efektem jest chociażby wzrost średniej temperatury na świecie, który przekłada się na ocieplenie klimatu. W rezultacie, niekorzystne zjawiska pogodowe odczuwalne są przez społeczeństwo, jak i całą gospodarkę.

Obserwowane wzorce produkcyjne i konsumpcyjne stoją często w sprzeczności z potrzebą poszanowania środowiska przyrodniczego. Uzależnienie życia społecznego i gospodarczego od funkcjonowania globalnego ekosystemu przesądza o potrzebie podjęcia prośrodowiskowych działań, także w sektorze rolnym.

Istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa żywnościowego jest pogarszający się stan przyrody, która odpowiada za możliwości produkcji żywności. Aż na połowie areалу upraw rolniczych w Unii Europejskiej, które są zależne od owadów zapylających nie ma właściwych warunków do ich bytowania (Rysunek 2.3)<sup>20</sup>.

<sup>20</sup> <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/state-of-eu-nature/>

Rysunek 2.3 Wybrane zagrożenia wpływające na pogarszający się stan przyrody



Źródło: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/>, <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/state-of-eu-nature/>

## Koszty transformacji

„Zielona” transformacja gospodarki europejskiej będzie kosztownym przedsięwzięciem, ze względu na potrzebę wprowadzenia niezbędnych inwestycji, jak i podjęcia wielu działań reorganizujących oraz szkoleniowych. Jednak biorąc pod uwagę silną zależność działalności człowieka od środowiska przyrodniczego i klimatu, w przypadku niepodjęcia tych działań, do końca stulecia globalne szkody mogą wynieść nawet 12% PKB<sup>21</sup>.

## Znaczenie rolnictwa

Oczekiwania wobec całego rolnictwa europejskiego związane z Europejskim Zielonym Ładem zostały wskazane głównie w strategii „od pola do stołu”, a także w strategii na rzecz bioróżnorodności. Zgodnie z nimi, żywność wytwarzana w Europie powinna cechować się bezpieczeństwem, wartościami odżywczymi i wysoką jakością, a sposób jej wytwarzania powinien być bezpieczny dla środowiska przyrodniczego oraz neutralny dla klimatu.

W związku z tym, w perspektywie 2030 r. zakładane jest zmniejszenie strat składników odżywczych w nawozach, ograniczenie stosowania pestycydów i antybiotyków czy też rozwój rolnictwa ekologicznego w krajach UE (Rysunek 2.4).

<sup>21</sup> <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/>



Rysunek 2.4 Cele strategii „od pola do stołu” dla całej UE w perspektywie 2030 r.



Źródło: <https://x.com/EUinPL/status/1263082525142003713>

Strategia na rzecz bioróżnorodności zawiera symboliczny podtytuł: „Przywracanie przyrody do naszego życia”. Głównym jej celem jest odbudowa bioróżnorodności w Europie do 2030 r. Zakłada ona konieczność utrzymania co najmniej 10% użytków rolnych zawierających elementy krajobrazu o wysokiej różnorodności, którymi m.in. są: strefy buforowe, żywopłoty, drzewa nieprodukcyjne, murki tarasowe, stawy, ugory itp. Ich bezcenna wartość polega na pochłanianiu dwutlenku węgla, zapobieganiu erozji i ubożeniu gleby, filtracji powietrza i wody oraz wspieraniu procesów przystosowania do zmian klimatu<sup>22</sup>.

**WAŻNE**  
CELE STRATEGICZNE EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU DOTYCZĄ CAŁEJ UE  
A NIE POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTW UE  
KAŻDE PAŃSTWO UE INDYWIDUALNIE OKREŚLAŁO „ZIELONE” ZOBOWIĄZANIA,  
ADEKWATNIE DO LOKALNYCH PROBLEMÓW I WYZWAŃ STOJĄCYCH PRZED  
KRAJOWYM ROLNICTWEM

<sup>22</sup> Prandecki, K., Wrzaszcz, W. 2023. Challenges for agriculture in Poland resulting from the implementation of the strategic objectives of the European Green Deal. *Economics and Environment*, 83(4), 149-178.

### 3. Ekoschematy jako ważne narzędzie w realizacji celów strategii Europejskiego Zielonego Ładu. Ujęcie teoretyczne.

#### WPR na lata 2023-2027 a Europejski Zielony Ład

Cele obecnej WPR na lata 2023-2027 zorientowane są na bardziej skuteczną realizację polityki w zakresie ochrony środowiska i klimatu oraz uwzględniają wyzwania takie jak wspieranie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. WPR zmierza do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej produkcji energii, wspierania zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, czy ochrony różnorodności biologicznej, wzmacniania usług ekosystemowych oraz ochrony siedlisk i krajobraz (Rysunek 3.1)<sup>23</sup>.

Rysunek 3.1 Cele szczegółowe WPR na lata 2023-2027



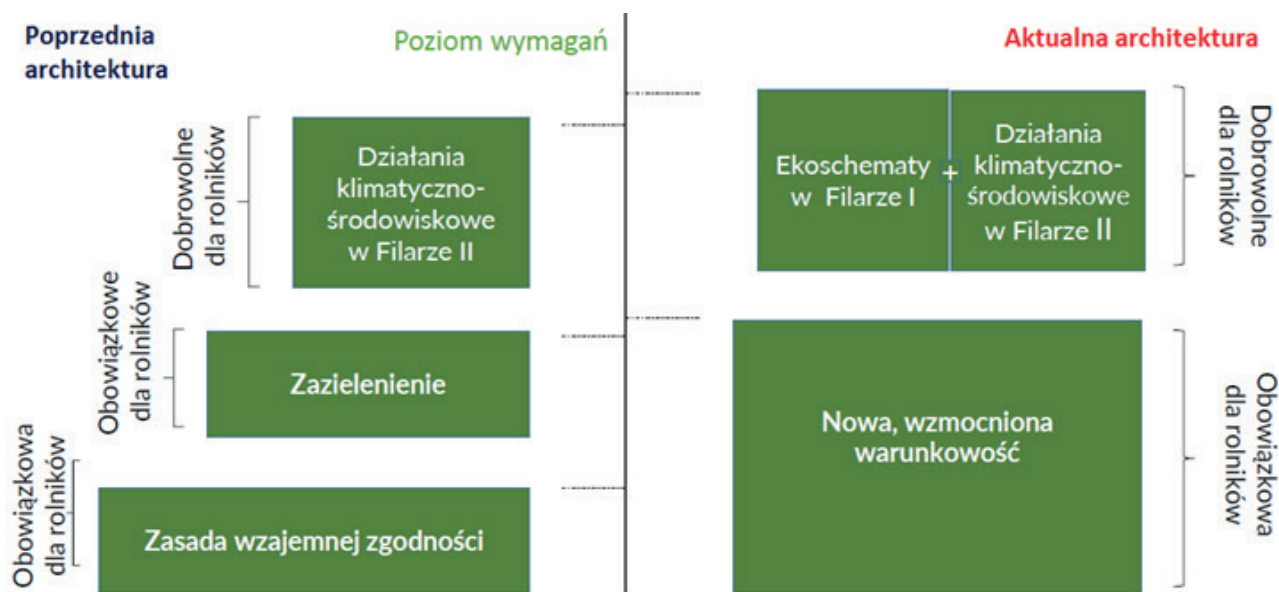
Źródło: [https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27\\_pl](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_pl)

<sup>23</sup> [https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap\\_pl](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_pl)

WPR ma za zadanie wspierać realizację celów Europejskiego Zielonego Ładu, stąd jej opracowaniu przyświecały przesłanki środowiskowo-klimatyczne, społeczno-ekonomiczne oraz rynkowe<sup>24</sup>. Wśród tych pierwszych wyeksponowano potrzebę finansowego wsparcia nowych i dotychczasowych działań rolnośrodowiskowych oraz proklimatycznych<sup>25</sup>. **Szczególne miejsce w tym kontekście przypisane jest ekoschematom**, finansowanym w ramach środków I filaru WPR.

**Zielona architektura WPR na lata 2023-2027** opiera się z jednej strony na obowiązkowych działaniach – takich jak nowa, wzmocniona warunkowość, z drugiej zaś uwzględnia **dotatkowe dobrowolne działania dla rolników takie jak ekoschematy** czy interwencje rolno-środowiskowo-klimatyczne. Wprowadzenie **ekoschematów ma wspierać i zachęcać rolników** do przestrzegania praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, wychodzących poza wymagania podstawowe (Rysunek 3.2).

Rysunek 3.2 Zielona architektura WPR-poprzednia i aktualna



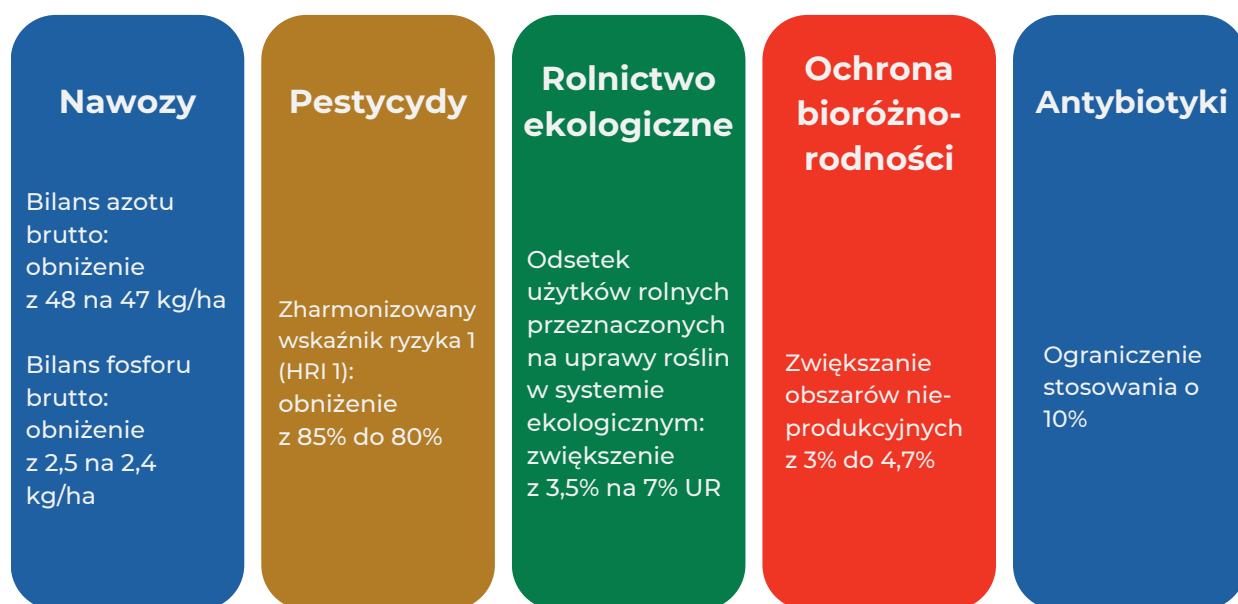
<sup>24</sup> [https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27\\_pl#anewwayofworking](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_pl#anewwayofworking), Wrzaszcz W. 2023, Zielona transformacja polityki rolnej w Unii Europejskiej, w: Zielone finanse, Małgorzata Burchard-Dziubińska (red.) Konrad Prandecki (red.) Warszawa, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus przy Prezydium PAN.

<sup>25</sup> Pomianek, 2022, Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027, <https://www.kpodr.pl/wp-content/uploads/2022/07/Prezentacja-na-spotkanie-Zespolow-SZRWRiR-23.06.2022.pdf>

## Ekoschematy a Plan Strategiczny i Europejski Zielony Ład

Cele unijne znalazły swój wyraz w dokumentach państw członkowskich w postaci Planu Strategicznego. Plan Strategiczny, adekwatnie do potrzeb polskiego rolnictwa, uwzględnia zobowiązania dotyczące Europejskiego Zielonego Ładu (Rysunek 3.3).

Rysunek 3.3 EZŁ - zobowiązania Polski dotyczące rolnictwa wynikające z Planu Strategicznego do 2030 r.



**Ekoschematy to działania zaplanowane do realizacji w danym roku.** Działania te dotyczą budowania racjonalnej gospodarki nawozami i środkami ochrony roślin, rozwoju rolnictwa ekologicznego, integrowanej produkcji czy ochrony bioróżnorodności, a także dbałości o dobrostan zwierząt. Promują one praktyki, które wpływają na dochody rolnicze poprzez zwiększenie żyzności gleby, odporności upraw rolniczych na suszę, czy poprawę jakości plonów. Oferowane praktyki rolnicze to szeroka paleta działań wspierających zrównoważoną produkcję roślinną, a także zwierzęcą (tabela 3.1). **Biorąc powyższe pod uwagę, ekoschematy powinny być realizowane przez jak największą liczbę rolników.**

Tabela 3.1 Ekoschematy obszarowe - wysokość stawki za 2023 i 2024 r. w zł/ha

Ekoschematy obszarowe – rodzaj i stawka płatności (zł/ha)		2023	2024
Rolnictwo węglowe i zarządzanie składnikami odżywczymi	Ekstensywne użytkowanie trwałych użytków zielonych z obsadą zwierząt	524,45	432,05
	Międzyplony ozime lub wsiewki śródplonowe	524,45	432,05
	Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia - wariant podstawowy	104,89	86,41
	Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia - wariant z wapnowaniem	314,67	259,23
	Zróznicowana struktura upraw	314,67	223,18
	Wymieszanie obornika na gruntach ornych w terminie 12 h od jego aplikacji	209,78	172,82
	Stosowanie nawozów naturalnych płynnych innymi metodami niż rozbryzgowo	314,67	259,23
	Uproszczone systemy uprawy	419,56	249,50
	Wymieszanie słomy z glebą	209,78	134,60
Obszary z roślinami miododajnymi		1 256,77	891,32
Integrowana Produkcja Roślin		1 363,77	810,96
Biologiczna ochrona upraw		419,64	297,61
Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych		292,27	242,86
Grunty wyłączone z produkcji		-	418,89

Źródło: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/projektowane-stawki-platnosci-bezposrednich-oraz-przejsciwego-wsparcia-krajowego-za-2024-r> oraz <https://www.gov.pl/web/arimr/stawki-platnosci-bezposrednich-oraz-przejsciwego-wsparcia-krajowego-za-rok-2023>

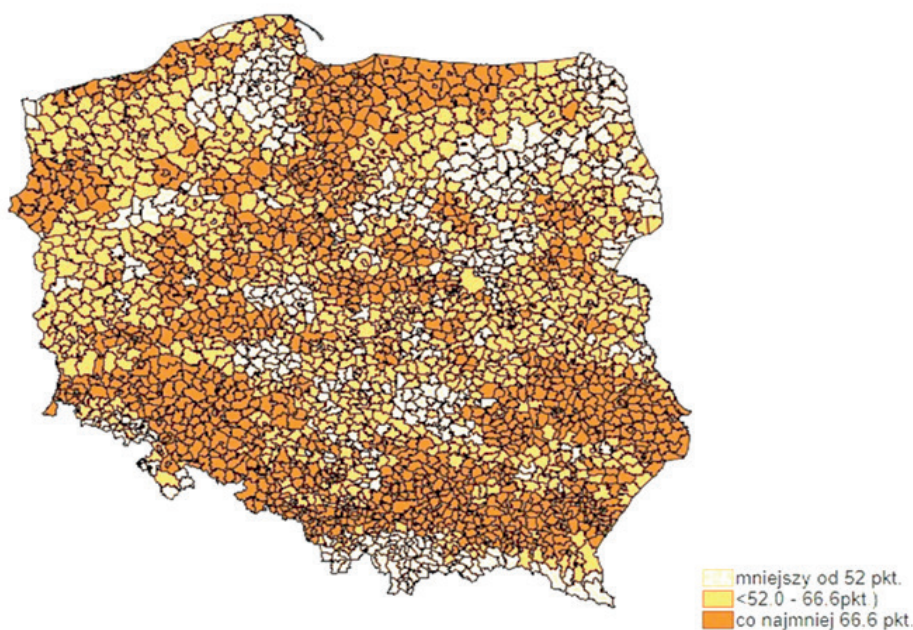
## 4. Znaczenie ekoschematów w polskim rolnictwie w 2023 r.

### 4.1. Ekoschematy *versus* przyrodnicze warunki gospodarowania

W Polsce rolnictwo dużą część swej działalności prowadzi w trudnych, a nawet wyjątkowo trudnych przyrodniczych warunkach do gospodarowania. Jak wskazano w rozdziale 1, w kraju przeciętna wartość wskaźnika WRPP na poziomie gminy wynosi 66,6 punktów na 120 punktów możliwych do osiągnięcia. **Ponad jedna trzecia gmin (39,3%) charakteryzuje się trudnymi przyrodniczymi warunkami do gospodarowania**, gdzie przeciętny wskaźnik WRPP zawiera się w granicach

<52 – 66,6 pkt.). Natomiast blisko **co piąta gmina w Polsce (18,2%) odznacza się wyjątkowo trudnymi przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa, o przeciętnym wskaźniku WRPP poniżej 52 pkt.** (Rysunek 4.1.1; 4.1.2).

Rysunek 4.1.1 Wielkość przeciętnego wskaźnika WRPP (pkt.) w gminach w Polsce



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IUNG PIB.

### **W gminach cechujących się wyjątkowo trudnymi przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa:**

- funkcjonuje 196,7 tys. gospodarstw rolniczych<sup>26</sup>, co stanowi 15,9% łącznej liczby gospodarstw w kraju;
- użytkowane jest 1 866,8 tys. ha użytków rolnych<sup>27</sup>.

### **W gminach cechujących się trudnymi przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa:**

- funkcjonuje 495,7 tys. gospodarstw rolniczych<sup>26</sup>, co stanowi 40,2% łącznej liczby gospodarstw w kraju;
- użytkowane jest 5 606,1 tys. ha użytków rolnych<sup>27</sup>.

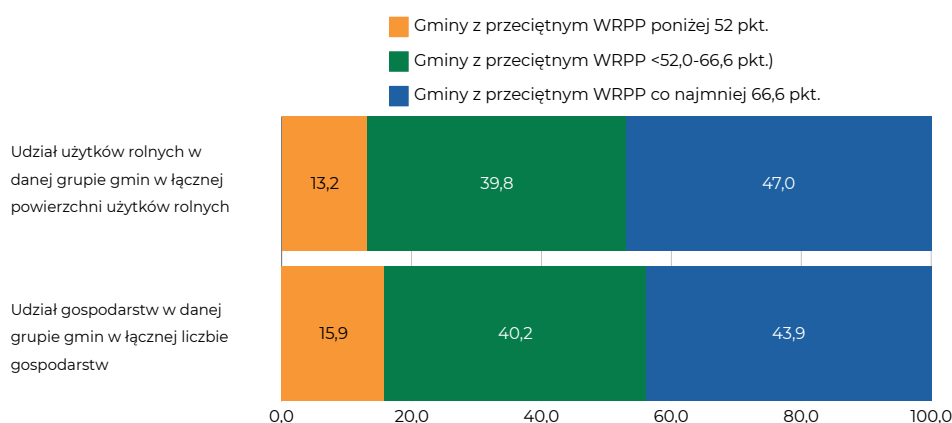
<sup>26</sup> Dotyczy łącznej liczby gospodarstw beneficjentów WPR 2023 – 2027 znajdujących się w wykazie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2023 r.

<sup>27</sup> Dotyczy łącznej powierzchni użytków rolnych użytkowanej przez gospodarstwa beneficjentów WPR 2023 – 2027 znajdujących się w wykazie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2023 r.

## W gminach cechujących się korzystnymi przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa:

- funkcjonuje 541,9 tys. gospodarstw rolniczych<sup>26</sup>, a ich udział w całkowitej liczbie gospodarstw wynosi 43,9%;
- użytkowane jest 6 622,0 tys. ha użytków rolnych<sup>27</sup>.

Rysunek 4.1.2 Udział (%) liczby gospodarstw i powierzchni użytków rolnych w gminach różniących się przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

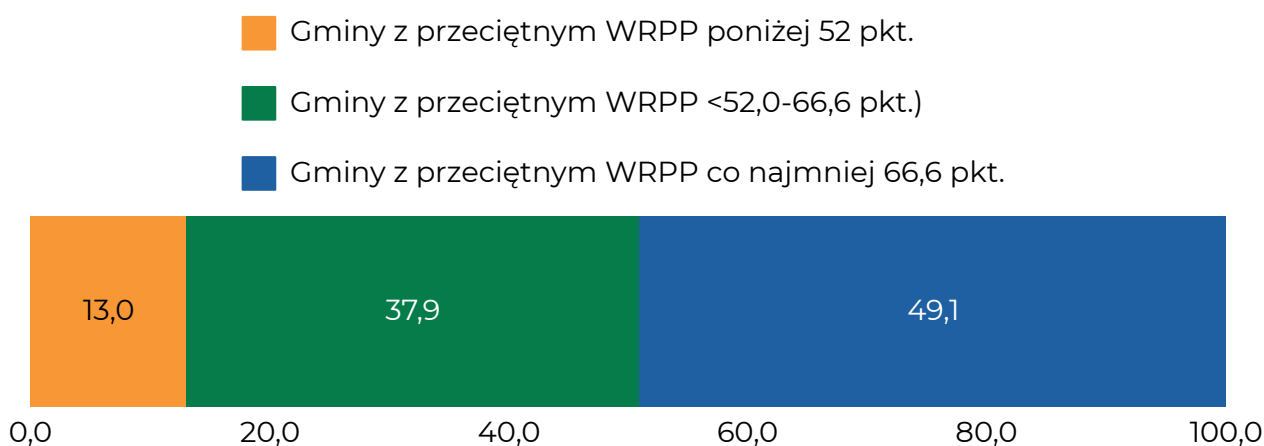
W gospodarstwach rolniczych jakość przyrodniczych warunków gospodarowania z reguły rzutuje na kierunek, organizację i skalę produkcji rolniczej oraz uzyskiwane efekty produkcyjne i ekonomiczne. W tej sytuacji nasuwa się pytanie o skłonność gospodarstw z obszarów o różnych przyrodniczych warunkach dla rolnictwa do realizowania ekoschematów.

W Polsce obszarami, które w sposób szczególny powinny być predestynowane do rozwoju ekoschematów, są niewątpliwie te o gorszych przyrodniczych warunkach dla rolnictwa, gdzie na ogół występuje konieczność podejmowania dodatkowych działań zaradczych w kierunku ochrony gleb. Tego typu praktyki są tu niezbędne i wynikają z często małej naturalnej zawartości materii organicznej w gruntach ornych, zagrożenia występowaniem w nich wzmożonej erozji i w konsekwencji utraty węgla organicznego, a także potrzeby utrzymania w użytkowaniu trwałych użytków zielonych, cechujących się nierzadko na tych obszarach dużą cennością przyrodniczą. Z drugiej strony, ekoschematy mają wiele do zaoferowania, aby rolnictwo bez względu na przyrodnicze warunki gospodarowania zwiększało ży-

zność gleb, stosowało racjonalne nawożenie i w rezultacie poprawiało jakość oferowanych produktów. W dodatku adresowane do niego płatności mogą stanowić znaczną część dochodów gospodarstw beneficjentów ekoschematów, zwanych dalej gospodarstwami beneficjentów i wpływać na ich decyzje dotyczące rozwoju produkcji.

W 2023 r. w gminach z wyjątkowo trudnymi przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa gospodarowało 13% łącznej liczby gospodarstw beneficjentów. Zdecydowanie większy ich udział miał miejsce w gminach z trudnymi i korzystnymi warunkami dla rolnictwa, bo wyniósł on odpowiednio 37,9 i 49,1% (Rysunek 4.1.3). Niepokojącą sytuacją w gminach z wyjątkowo trudnymi warunkami dla rolnictwa na tle gmin pozostałych - z punktu widzenia dużego znaczenia ekoschematów w poprawie warunków gospodarowania na tych obszarach - był najmniejszy udział gospodarstw beneficjentów w łącznej liczbie gospodarstw i wyniósł on 28,3%. W gminach o korzystnych warunkach gospodarowania udział gospodarstw beneficjentów w łącznej liczbie gospodarstw był największy, bo wyniósł 38,8% (Rysunek 4.1.4).

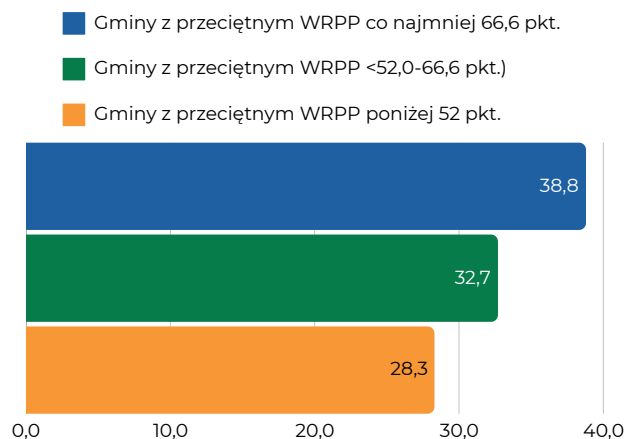
Rysunek 4.1.3 Udział % gospodarstw beneficjentów w danej grupie gmin w łącznej liczbie gospodarstw beneficjentów ekoschematów w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.



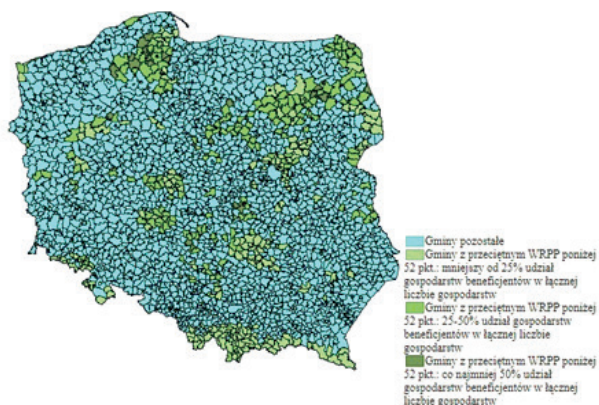
Rysunek 4.1.4 Udział % gospodarstw beneficjentów ekoschematów w łącznej liczbie gospodarstw w danej grupie gmin w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

W 2023 r. w 94,2% gmin z wyjątkowo trudnymi przyrodniczymi warunkami gospodarowania funkcjonowały gospodarstwa beneficjentów. Przy czym tylko w 5,4% tych gmin ich udział wynosił co najmniej 50% łącznej liczby gospodarstw. Relacje te były najkorzystniejsze w gminach z korzystnymi przyrodniczymi warunkami do gospodarowania, gdzie gospodarstwa beneficjentów obecne były w 99,4% tych gmin, a w 34% tych gmin udział gospodarstw beneficjentów przekraczał 50% łącznej liczby gospodarstw (Rysunek 4.1.5;4.1.6 i 4.1.7).

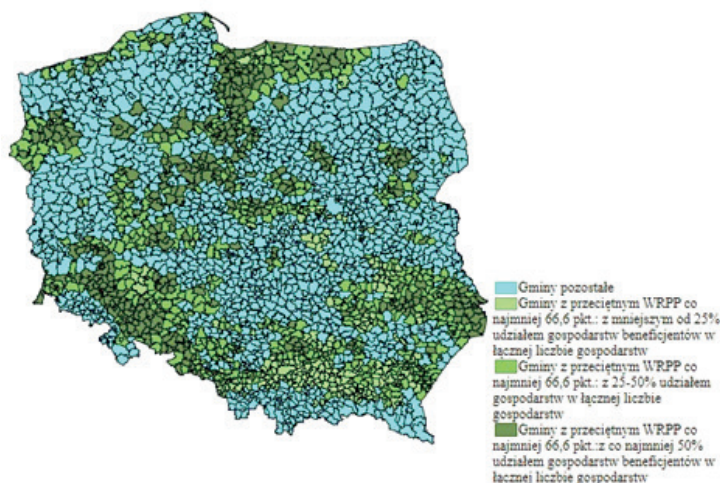
Rysunek 4.1.5 Rozkład gmin z przeciętnym WRPP poniżej 52 pkt. ze względu na udział gospodarstw beneficjentów w łącznej liczbie gospodarstw w Polsce w 2023 r.



Rysunek 4.1.6 Rozkład gmin z przeciętnym WRPP <52,0; 66,6 pkt.) ze względu na udział gospodarstw beneficjentów w łącznej liczbie gospodarstw w Polsce w 2023 r.



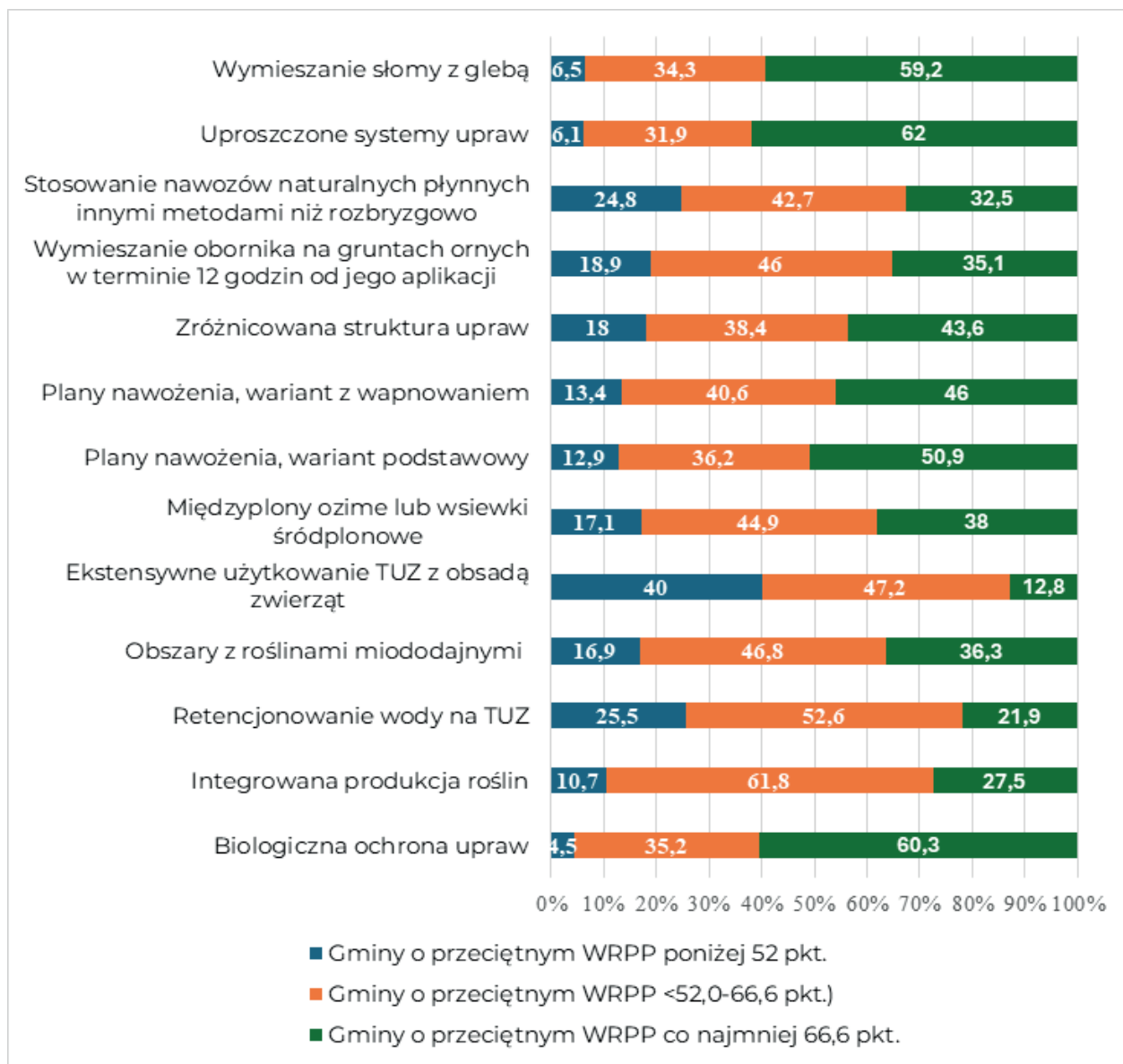
Rysunek.4.1.7 Rozkład gmin z przeciętnym WRPP co najmniej 66,6 pkt. ze względu na udział gospodarstw beneficjentów w łącznej liczbie gospodarstw w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

Jakość przyrodniczych warunków gospodarowania miała wpływ na siłę skłonności gospodarstw beneficjentów do realizowania poszczególnych praktyk w ramach ekoschematów (Rysunek 4.1.8). W gminach z wyjątkowo trudnymi przyrodniczymi warunkami do gospodarowania, praktyka ekstensywne użytkowanie trwałych użytków zielonych z obsadą zwierząt miała największy udział w łącznej liczbie gospodarstw beneficjentów danej praktyki w Polsce. W gminach tych zlokalizowane było bowiem 40% łącznej liczby beneficjentów tej praktyki w kraju. W gminach z trudnymi oraz korzystnymi warunkami do gospodarowania ta sama sytuacja dotyczyła odpowiednio praktyki integrowana produkcja roślin (61,8%) oraz stosowanie uproszczonych systemów uprawy (62%).

Rysunek 4.1.8 Udział % gospodarstw beneficjentów danej praktyki w gminach różniących się przyrodniczymi warunkami dla rolnictwa w łącznej liczbie gospodarstw beneficjentów danej praktyki w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

## 4.2 Ekoschematy versus wielkość gospodarstw

Wielkość powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach beneficjentów determinowała liczbę praktyk stosowanych w ramach ekoschematów (tabela 4.2.1).

Tabela 4.2.1 Liczba gospodarstw beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów w zależności od powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach i liczby stosowanych praktyk w 2023 r.

Liczba praktyk stosowanych w ramach ekoschematów w gospodarstwie	Liczba gospodarstw beneficjentów o powierzchni użytków rolnych		
	poniżej 10 ha	10-50 ha	ponad 50 ha
1	146 531	56 533	6 456
2	46 182	69 679	9 095
3	11 140	42 101	8 309
4	2 215	16 137	4 833
5	382	4 667	1 916
6	40	1 038	624
7	10	201	152
8	5	28	37
9	0	2	6
10	0	0	1
Łączna liczba gospodarstw beneficjentów	206 505	190 386	31 429

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

Mała powierzchnia gospodarstw w znacznym stopniu ograniczała możliwość stosowania kilku praktyk. Jak wynika z tabeli 4.2.1 w grupie gospodarstw o wielkości poniżej 10 ha, 71,0% z nich stosowało jedną praktykę, 22,4% dwie praktyki, natomiast pozostałe 6,6% od trzech do sześciu praktyk w ramach ekoschematów. W miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach malała liczba tych z jedną praktyką, na korzyść tych z dwiema lub trzema. W przypadku gospodarstw o powierzchni 10-50 oraz powyżej 50 ha występowały takie, które stosowały nawet co najmniej dziewięć praktyk, ale ich udział był znikomy w tych grupach.

Analizując wyniki z tabeli 4.2.2 dotyczące wyborów praktyk, stwierdzono, że w gospodarstwach poniżej 10 ha najchętniej wybieraną przez rolników praktyką było wymieszanie słomy z glebą oraz międzyplony ozime i wsiewki śródplonowe (odpowiednio 64,1% i 21,0% gospodarstw beneficjentów). W gospodarstwach od 10 do 50 ha rolnicy również najczęściej stosowali wymieszanie słomy z glebą oraz międzyplony ozime i wsiewki śródplonowe (49,6% i 49,5%). W gospodarstwach największych o powierzchni powyżej 50 ha użytków rolnych najchętniej wybieraną praktyką w ramach ekoschematów były uproszczone systemy upraw i wymie-

szanie słomy z glebą (62,5% i 46,8%).

Najczęściej stosowane praktyki w gospodarstwach o powierzchni poniżej 10 ha użytków rolnych:

- wymieszanie słomy z glebą - **64,1% gospodarstw beneficjentów**
- międzyplony ozime lub wsiewki śródplonowe - **21,0% gospodarstw beneficjentów**

Najczęściej stosowane praktyki w gospodarstwach o powierzchni 10-50 ha użytków rolnych:

- wymieszanie słomy z glebą - **49,6% gospodarstw beneficjentów**
- międzyplony ozime lub wsiewki śródplonowe - **49,5% gospodarstw beneficjentów**

Najczęściej stosowane praktyki w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha użytków rolnych:

- uproszczone systemy upraw - **62,5% gospodarstw beneficjentów**
- wymieszanie słomy z glebą - **46,8% gospodarstw beneficjentów.**

Tabela 4.2.2 Liczba oraz areał praktyk w gospodarstwach beneficjentów w zależności od powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach i rodzaju stosowanych praktyk w 2023 r.

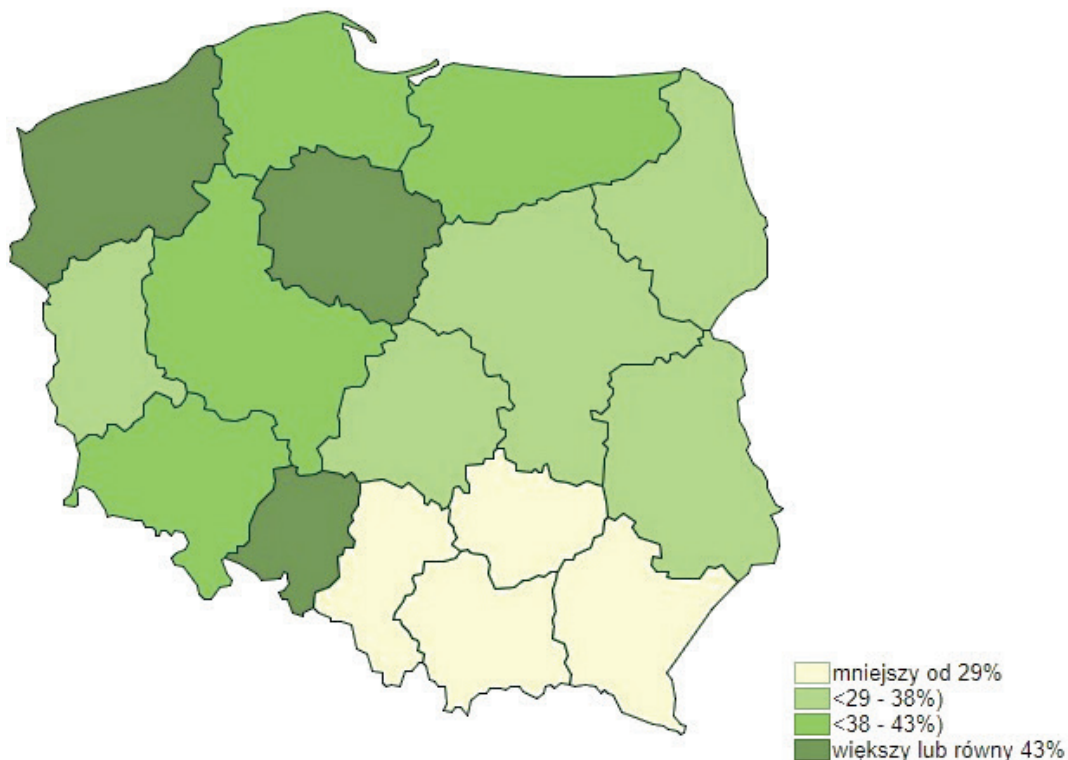
Praktyki stosowane w ramach ekoschematów	Liczba gospodarstw beneficjentów o powierzchni użytków rolnych			Areał praktyk (ha) w gospodarstwach beneficjentów o powierzchni użytków rolnych		
	poniżej 10 ha	10-50 ha	ponad 50 ha	poniżej 10 ha	10-50 ha	ponad 50 ha
Biologiczna ochrona roślin	387	549	408	1 469	5 994	20 852
Obszary z roślinami miododajnymi	2 524	1 929	569	3 630	4 979	4 434
Integrowana produkcja roślin	1 344	3 183	1 498	7 508	38 931	76 727
Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych	4 250	7 898	2 566	5 060	32 996	71 876
Opracowanie i przestrzeganie planów nawozowych (wariant z wapnowaniem)	914	2 964	1 269	4 463	43 072	87 921
Opracowanie i przestrzeganie planów nawozowych (wariant podstawowy)	4 696	17 464	6 313	28 613	369 225	885 082
Ekstensywne trwałe użytki zielone z obsadą zwierząt	13 771	14 319	1 310	34 455	103 162	27 667
Stosowanie płynnych nawozów innymi metodami niż rozbrygowo	6 285	26 214	5 523	24 403	329 600	322 205
Zróżnicowana struktura upraw	24 833	34 698	6 894	108 494	636 468	661 391
Uproszczone systemy upraw	22 365	48 314	20 483	80 635	577 076	1 691 528
Zagospodarowanie obornika w ciągu 12 godzin od jego aplikacji	26 179	71 388	7 987	73 273	505 424	199 609
Międzyplony ozime lub wsiewki śródplonowe	43 451	94 415	14 125	102 244	535 066	371 740
Wymieszanie słomy z glebą	132 426	94 628	14 709	477 414	967 761	652 574

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

Jak wynika z danych na rysunku 4.2.1 największy udział beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów na tle gospodarstw ogółem wystąpił w województwie kujawsko-pomorskim (49,5%), opolskim (44,8%) oraz zachodniopomorskim (43,3%). Są to województwa, w których przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na gospodarstwo jest znacznie większa niż analogiczna średnia dla Polski. Z kolei najmniejszy udział beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów

na tle gospodarstw ogółem wystąpił w województwie małopolskim (18,8%), podkarpackim (23,6%), śląskim (24,1%) oraz świętokrzyskim (26,0%), gdzie powierzchnia gospodarstw jest mniejsza od średniej w kraju.

Rysunek 4.2.1. Udział gospodarstw beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów na tle gospodarstw ogółem w województwach w Polsce w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r. i Charakterystyki gospodarstw rolnych w 2020, GUS 2022 r.

Największy udział beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów w gospodarstwach o powierzchni poniżej 10 ha w liczbie gospodarstw ogółem w poszczególnych województwach wystąpił w województwie kujawsko-pomorskim (30,0%), dolnośląskim (28,3%) oraz w lubelskim (27,8%), najmniejszy zaś w tej grupie odnotowano w województwach: małopolskim (16,3%) i śląskim (16,6%) (tabela 4.2.3).

Wśród gospodarstw ogółem o powierzchni 10-50 ha znaczący udział gospodarstw beneficjentów miał miejsce w województwie opolskim (74,4%), kujawsko-pomorskim (69,9%) i lubelskim (69,2%), natomiast najmniejszy w warmińsko-mazurskim (55,7%) i mazowieckim (57,7%) (tabela 4.2.3).

W grupie gospodarstw powyżej 50 ha największy udział gospodarstw beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów odnotowano w województwie opolskim (90,3%), a także w kujawsko-pomorskim (87,3%) i dolnośląskim (86,5%), a najmniej w województwie małopolskim (56,0%) i podlaskim (56,9%) (tabela 4.2.3).

Tabela 4.2.3. Udział % gospodarstw beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów w zależności od powierzchni użytków rolnych na tle gospodarstw ogółem w województwach w 2023 r.

Województwo	Udział gospodarstw beneficjentów o powierzchni		
	poniżej 10 ha	10-50 ha	powyżej 50 ha
Dolnośląskie	28,3%	67,5%	86,5%
Kujawsko-pomorskie	30,0%	69,9%	87,3%
Lubelskie	27,8%	69,2%	74,4%
Lubuskie	18,6%	58,0%	81,8%
Łódzkie	27,5%	63,1%	75,1%
Małopolskie	16,3%	58,8%	56,0%
Mazowieckie	18,0%	57,7%	60,7%
Opolskie	26,0%	74,4%	90,3%
Podkarpackie	20,3%	65,9%	69,6%
Podlaskie	20,0%	61,1%	56,9%
Pomorskie	23,3%	65,3%	82,9%
Śląskie	16,6%	64,7%	69,2%
Świętokrzyskie	20,4%	62,0%	68,6%
Warmińsko-mazurskie	18,0%	55,7%	81,2%
Wielkopolskie	21,6%	62,7%	76,2%
Zachodniopomorskie	20,7%	61,7%	83,7%
Polska	21,8%	63,0%	77,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r. i Charakterystyki gospodarstw rolnych w 2020, GUS 2022 r.

### 4.3 Ekoschematy *versus* liczba i rodzaj podejmowanych praktyk w gospodarstwach beneficjentów

Na podstawie dokonanych wyborów poszczególnych praktyk można wskazać, które z ekoschematów były realizowane najchętniej, a które zdecydowanie nie spotkały się z zainteresowaniem rolników (tabela 4.3.1). Preferencje te ulegały również pewnym modyfikacjom w przypadku realizacji w gospodarstwie więcej niż jednej



praktyki, bardzo często również realizacja jednego ekoschematu była łączona z innym.

W gospodarstwach realizujących jedynie jedną praktykę, zdecydowanie najczęściej decydowano się na wymieszanie słomy z glebą - wybrało ją 57,2% gospodarstw. Drugim wyborem, choć ze zdecydowanie mniejszym udziałem (11,6%), okazały się uproszczone systemy uprawy roli, na trzecim miejscu rolnicy wybierali zaś międzyplony i wsiewki śródplonowe (10,6%).

Tabela 4.3.1 Udział % gospodarstw beneficjentów praktyk w ramach ekoschematów w zależności od liczby podejmowanych praktyk w gospodarstwie w 2023 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa realizujące			
	1 praktykę	2 praktyki	3 praktyki	≥ 4 praktyk
Udział grupy w całej liczebności gospodarstw realizujących ekoschematy	49	29	14	8
Biologiczna ochrona upraw	0,2	0,1	0,2	0,4
Ekstensywne użytkowanie TUZ z obsadą zwierząt	4,2	3,2	3,7	4,2
Prowadzenie produkcji roślinnej w systemie Integrowanej Produkcji Roślin	1,4	0,2	0,4	1,3
Obszary z roślinami miododajnymi	1,0	0,4	0,5	0,8
Międzyplony ozime/Wsiewki śródplonowe	10,6	24,6	22,8	18,5
Wymieszanie obornika z glebą na gruntach ornych w ciągu 12 godzin	3,7	15,9	18,9	16,4
Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia (wariant podstawowy)	0,0	2,8	5,1	8,6
Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia (wariant z wapnowaniem)	0,0	0,3	0,7	2,2
Stosowanie płynnych nawozów naturalnych innymi metodami niż rozbryzgowo	1,6	3,8	6,7	9,2
Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych	3,4	0,7	1,3	2,4
Uproszczone systemy uprawy roli	11,6	11,6	11,4	11,7
Wymieszanie słomy z glebą	57,2	27,4	18,6	13,5
Zróżnicowana struktura zasiewów	5,0	9,0	9,7	10,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

W przypadku gospodarstw realizujących równocześnie dwie praktyki, najczęściej realizowane były wymieszanie słomy z glebą (27,4%), międzyplony i wsiewki śródplonowe

(24,6%) oraz wymieszanie obornika w ciągu 12 godzin (15,9%). Podobny zestaw praktyk podejmowany był w gospodarstwach, które realizowały 3 praktyki, z tą różnicą, że w tej grupie najczęściej wybierano praktykę międzyplony i wsiewki śródplonowe (22,8%), następnie praktykę szybkiego wymieszania obornika (18,9%), a na trzecim pod względem popularności okazało się wymieszanie słomy z glebą (18,6%).

W przypadku gospodarstw realizujących największą liczbę praktyk (cztery i więcej), najpopularniejszą praktyką okazały się międzyplony i wsiewki śródplonowe, które wybierało 18,5% beneficjentów. W dalszej kolejności popularnością w tej grupie cieszyły się praktyki wymieszania obornika z glebą (16,4%) oraz wymieszanie słomy z glebą (13,5%).

Reasumując należy podkreślić, że najchętniej wybieranymi przez rolników praktykami były: wymieszanie słomy z glebą, wymieszanie obornika z glebą na gruntach ornych w ciągu 12 godzin od rozrzużenia w polu, międzyplony ozime i wsiewki śródplonowe, a także uproszczone systemy upraw. Cieszyć powinien fakt, że najczęściej wybierane praktyki z pewnością przyczynią się do poprawy bilansu materii organicznej w glebie i mimo że w części z gospodarstw beneficjentów były one już wcześniej stosowane, to wprowadzone wsparcie finansowe z pewnością przyczyniło się do ich rozpowszechnienia, jaki i poszerzenia skali ich realizacji.

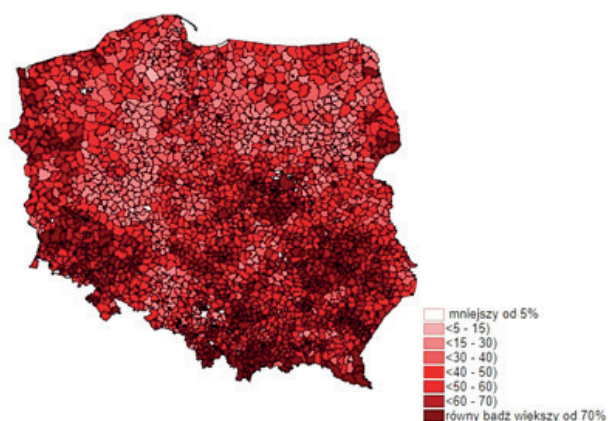
Udział gospodarstw realizujących jedną i więcej praktyk na terenie kraju nie był jednorodny, postanowiono zatem zobrazować na terenie jakich gmin występuje największy udział gospodarstw wykazujących się największą aktywnością w tej dziedzinie. Z zaprezentowanych danych wynika, iż największy udział gospodarstw realizujących tylko jedną praktykę występował w gminach zlokalizowanych na południu Polski, z wyłączeniem województwa opolskiego i części śląskiego. Duże skupisko takich gmin znajduje się również w południowej części Mazowsza. Innymi słowy dotyczy to w większości powszechnie tam występujących małych gospodarstw (Rysunek 4.3.1).

Najwięcej gospodarstw realizujących dwie praktyki w łącznej liczbie gospodarstw z ekoschematami w gminach zlokalizowano na terenie województw w centrum kraju, tj. mazowieckie, łódzkie, wielkopolskie, kujawsko pomorskie, jak również we wschodniej części województwa podlaskiego i północnej części województwa lubelskiego (Rysunek 4.3.2).

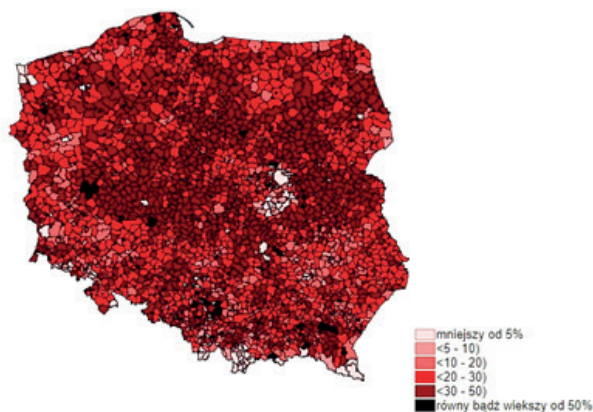
Udział gospodarstw z trzema praktykami w poszczególnych gminach zobrazowano na rysunku 4.3.3. Okazuje się, że rozkład tej grupy gospodarstw był zbliżony, w większości gmin oscylował pomiędzy 10% a 30%. Gminy z najmniejszym udziałem

łem tej grupy zlokalizowane były na Podkarpaciu w Małopolsce, w południowej części Mazowsza i zachodniej części Lubelszczyzny.

Rysunek 4.3.1 Udział gospodarstw z 1 praktyką w łącznej liczbie gospodarstw z ekoschematami w ujęciu gmin w 2023 r.

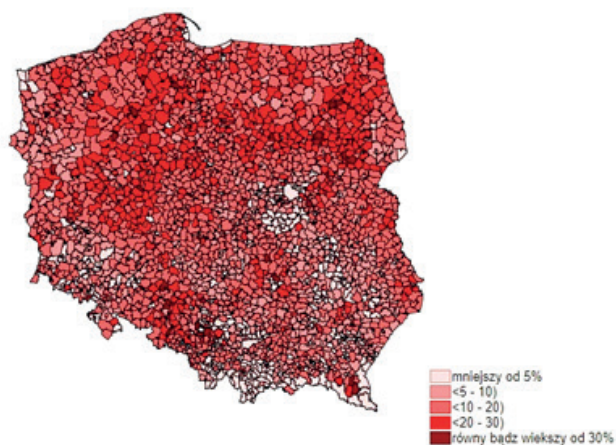


Rysunek 4.3.2 Udział gospodarstw z 2 praktykami w łącznej liczbie gospodarstw z ekoschematami w ujęciu gmin w 2023 r.

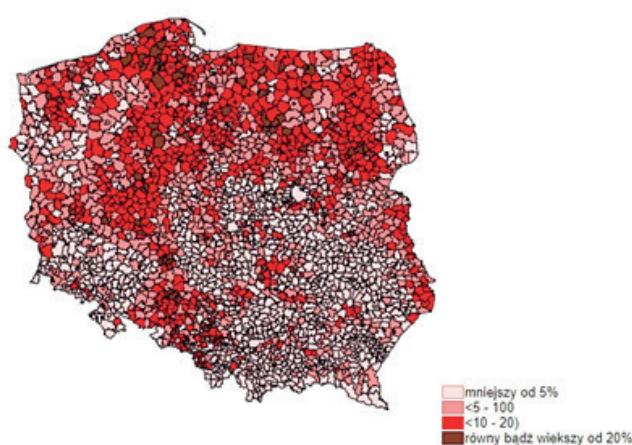


Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

Rysunek 4.3.3 Udział gospodarstw z 3 praktykami w łącznej liczbie gospodarstw z ekoschematami w ujęciu gmin w 2023 r.



Rysunek 4.3.4 Udział gospodarstw z 4 i więcej praktyk w łącznej liczbie gospodarstw z ekoschematami w ujęciu gmin w 2023 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

Największe rozproszenie wykazywała grupa gospodarstw realizująca cztery i więcej praktyk (Rysunek 4.3.4). Zdecydowana większość gmin z dużym udziałem takich gospodarstw zlokalizowana była w północnej Polsce, duże skupisko widoczne jest również wokół wschodniego pasa Lubelszczyzny oraz w województwie opolskim i śląskim.

## 5. Identyfikacja potencjalnych słabości w dotychczasowym wdrażaniu ekoschematów w Polsce i rekomendacje

Ekoschematy są nowym komponentem systemu płatności bezpośrednich w ramach WPR 2023-2027, wspierającym wdrażanie praktyk korzystnych dla środowiska przyrodniczego, klimatu i dobrostanu zwierząt. W ramach obecnej polityki europejskiej, odgrywają one ważną rolę w wysiłkach rolnictwa Unii Europejskiej na rzecz osiągnięcia celów Europejskiego Zielonego Ładu do 2050 roku, ale ważą nie tylko w tym zakresie. Przyczyniają się bowiem również do poprawy dochodów z rolnictwa dzięki dedykowanym im płatnościom, a także poprzez zwiększanie żyzności gleby, racjonalne nawożenie i poprawę jakości produktów oferowanych konsumentom.

W Polsce ekoschematy powinny być realizowane przez jak największą liczbę rolników, bez względu na wielkość gospodarstwa jakim dysponują oraz przyrodnicze warunki gospodarowania, w których prowadzą produkcję rolniczą. W tym kontekście trzeba zwrócić uwagę, że Polska w Unii Europejskiej dysponuje piątym co do wielkości budżetem dedykowanym ekoschematom. W ramach WPR 2023–2027 całkowity budżet przeznaczony na ekoschematy wynosi 44,7 mld euro. Największy budżet ma Francja (8,53 mld euro), Hiszpania (5,55), Niemcy (4,94), Włochy (4,4) i Polska (4,33)<sup>28</sup>.

<sup>28</sup> European Commission, 2023. Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027). At a glance: France's CAP Strategic Plan; Spain's CAP Strategic Plan; Germany's CAP Strategic Plan; Italy's CAP Strategic Plan; Poland's CAP Strategic Plan. [https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans\\_en](https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en)

W Polsce widoczne są pewne słabości w dotychczasowym wdrażaniu ekoschematów. Najważniejszą z nich jest zróżnicowana siła skłonności rolników do ich realizacji w ujęciu regionalnym. W pierwszym roku funkcjonowania WPR 2023-2027 znaczna liczba polskich gospodarstw rolniczych nie skorzystała z dopłat w ramach ekoschematów. Jedynie 1/3 ogółu gospodarstw złożyła wnioski o wsparcie w tym zakresie. Analizując to zjawisko z perspektywy geograficznej, należy podkreślić, że w praktykach tych częściej uczestniczyły gospodarstwa z regionów Polski o lepszej strukturze obszarowej gospodarstw i wyższym poziomie rozwoju rolnictwa. Słabość wdrażania systemu ekoschematów w Polsce obecna jest w dużej mierze na obszarach o gorszej strukturze obszarowej gospodarstw i słabszych ekonomicznie, gdzie nierzadko duże znaczenie odgrywają niekorzystne naturalne warunki do gospodarowania. Powodem tego stanu rzeczy może być niedostatek dotychczasowych kampanii szkoleniowych prowadzonych w ujęciu regionalnym i dopasowanych do lokalnej specyfiki rolnictwa, które zachęcałyby rolników do realizacji praktyk w ramach ekoschematów, najlepiej pasujących do ich możliwości, potrzeb i posiadanych warunków gospodarowania. Bez wątplenia bowiem, rolnik przed ich wdrażaniem powinien uzyskać fachową wiedzę, czy i które praktyki może wdrażać w swoim gospodarstwie, tak aby w danych warunkach gospodarowania skutecznie przyczyniały się one do ochrony środowiska przyrodniczego i równocześnie przynosiły mu realne korzyści ekonomiczne. U wielu rolników nadal niedostatek tej wiedzy niewątpliwie wzmacnia obawę przed przystąpieniem do programu ekoschematów.

Wśród najważniejszych propozycji zmian, tak aby ekoschematy były lepiej dopasowane do potrzeb i specyfiki polskiego rolnictwa należy wskazać:



zalecane jest zachęcanie rolników do szerszego stosowania bardziej ambitnych praktyk w ramach obecnie obowiązujących ekoschematów lub wprowadzenie warunku łączenia co najmniej dwóch praktyk w gospodarstwie jako kryterium dostępu do ekoschematów. W 2023 r., blisko 50% gospodarstw beneficjentów wybierało jedynie jedną praktykę w ramach ekoschematów. Ponadto w zależności od wielkości gospodarstw, w mniejszych gospodarstwach rolniczych najchętniej wybieraną przez rolników praktyką było wymieszanie słomy z glebą, natomiast w większych uproszczone systemy upraw. Z dużą dozą pewności, trzeba stwierdzić, że w części tych gospodarstw praktyki te były dotychczas stosowane przez rolników, a wprowadzona płatność

jedynie gratyfikuje ich za wcześniejsze działania zachowujące strukturę gleby.



zalecane jest większe preferowanie gospodarstw z produkcją zwierzęcą w ramach ekoschematów. W Polsce w latach 2016-2024 w dalszym ciągu postępował spadek liczby gospodarstw rolniczych. Dotyczył on gospodarstw mniejszych od 10 ha użytków rolnych. W 2016 i 2024 r. liczba gospodarstw mniejszych od 10 ha użytków rolnych wyniosła odpowiednio 1028 i 889,1 tys. i był to spadek o 13,5%. W tych samych latach liczba gospodarstw o wielkości co najmniej 10 ha użytków rolnych wyniosła odpowiednio 318,3 i 322,3 tys. i był to wzrost o 1,3%. W tych dwóch grupach gospodarstw w sposób wyraźny spadała liczba gospodarstw ze zwierzętami, bo odpowiednio o 48,1% (spadek z 227,3 do 117,9 tys.) i o 11,4% (spadek z 177,3 do 157 tys.)<sup>29</sup>. Duży ubytek gospodarstw z produkcją zwierzęcą niesie realne zagrożenie spadku materii organicznej w glebach. Należy zaakcentować, że stosowanie nawozów naturalnych, w postaci obornika lub jego substytutów ma ważne znaczenie ze względów produkcyjnych i ekonomicznych, bowiem przyczynia się do poprawy żyzności gleby, a przy tym pozwala zmniejszyć stosowanie nawozów mineralnych. Odpowiednie gospodarowanie nawozami naturalnymi jest szczególnie ważne na glebach słabszych o małej naturalnej zawartości substancji organicznej, gdzie negatywne skutki ich niedostatku szczególnie szybko ujawniają się zmniejszając sorpcyjność składników odżywczych i wody opadowej.



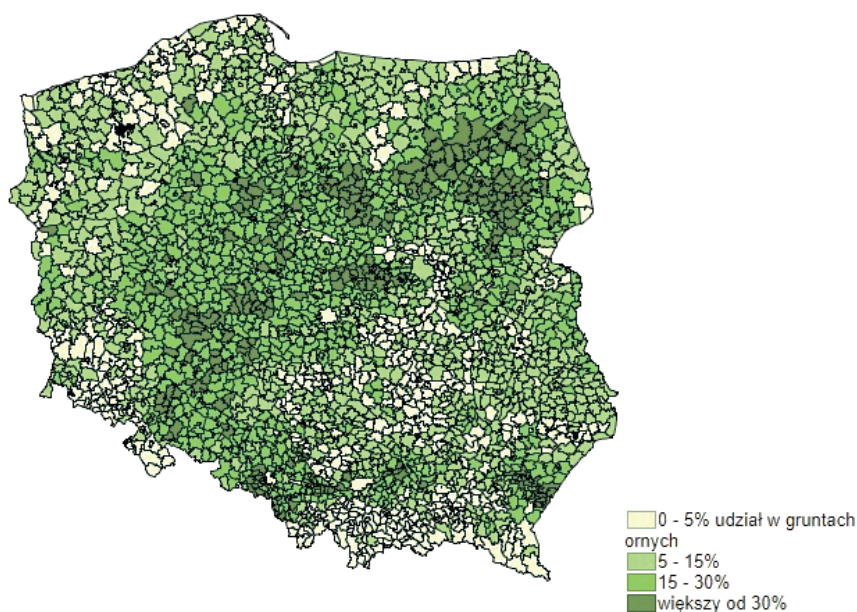
zalecana jest dodatkowa gratyfikacja punktowa gospodarstw rolniczych z obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania w ramach ekoschematu pn. Rolnictwo węglowe i zarządzanie składnikami odżywczymi. W Polsce obszarami, które w pierwszej kolejności wymagają realizacji ekoschematów w szerszym niż dotychczas zakresie są te o niekorzystnych naturalnych warunkach do gospodarowania, gdzie na ogół występuje konieczność podejmowania dodatkowych działań zaradczych w kierunku ochrony gleb i większej dbałości o stan użytkowanych trwałych użytków zielonych. Działania te są często niezbędne i wynikają z małej naturalnej zawartości materii organicznej w tych użytkach, oraz dużego zagrożenia erozją powodującą wzmożoną utratę węgla organicznego.

<sup>29</sup> Dotyczy gospodarstw rolniczych beneficjentów WPR obecnych w bazie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w latach 2016 – 2024.



w ekoschemacie pn. Rolnictwo węglowe i zarządzanie składnikami odżywczymi w ramach praktyki pn. Zrównoważona struktura upraw zalecana jest dodatkowa gratyfikacja w ramach przyznawanych punktów beneficjentów o powierzchni (1) nieprzekraczającej 65% gruntów ornych w danym gospodarstwie obsianej zbożami łącznie z kukurydzą, oraz (2) z co najmniej 25% udziałem w gruntach ornych roślin mających pozytywny wpływ na bilans glebowej materii organicznej. Warto mieć na względzie, że zmiany te mogą skuteczniej ograniczać dalszy proces upraszczania płodozmianu i dalszą specjalizację gospodarstw rolniczych, co w rezultacie wpłynie pozytywnie na środowisko przyrodnicze. W obecnej rzeczywistości gospodarczej ten stan rzeczy w pierwszej kolejności wynika z rosnącego znaczenia kukurydzy w strukturze zasiewów. W ostatnich latach jej znaczenie wzrasta w strukturze zasiewów w ujęciu kraju i województw. Przy czym trzeba dodać, że duże jej znaczenie występuje także na poziomie wielu gmin w kraju (Rysunek 5.1). Z tego powodu na obszarach tych może występować rosnąca presja chorób, szkodników i chwastów, a także degradacja gleb. W 2023 r. liderem pod tym względem była gmina Turośl w powiecie kolneńskim (województwo podlaskie), gdzie udział kukurydzy w strukturze zasiewów wyniósł 73,9%.

Rysunek 5.1. Udział % kukurydzy w gruntach ornych w ujęciu gmin w 2023 r.

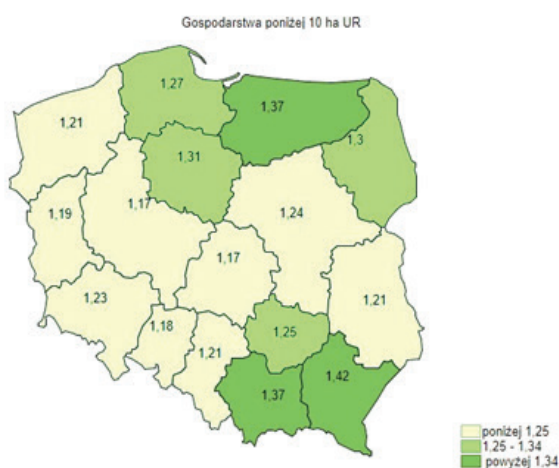


Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2023 r.

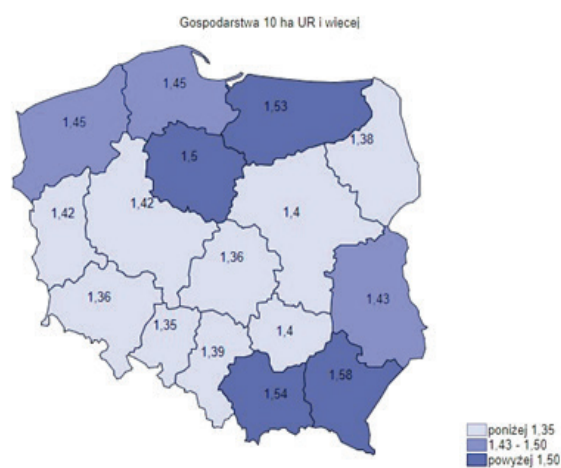


zalecana jest dodatkowa gertyfikacja punktowa dla gospodarstw o powierzchni poniżej 10 ha użytków rolnych realizujących praktykę pn. Zróżnicowana struktura upraw w ramach ekoschematu pn. Rolnictwo węglowe i zarządzanie składnikami odżywczymi. Kierunek obserwowanych zmian w polskim rolnictwie wskazuje, że gospodarstwa o mniejszej od 10 ha użytków rolnych powierzchni użytków rolnych na tle gospodarstw większych cechują się większymi uproszczeniami w strukturze zasiewów, o czym informuje mniejsza wartość indeksu Shannona – Wienera (Rysunek 5.1 i 5.2)<sup>30</sup>. Ten fakt w dużej mierze należy wiązać z architekturą WPR 2023-2027 gdzie system ujmuje kryteria obowiązkowe dla beneficjentów wnioskujących o przyznanie płatności bezpośrednich, których pełne spełnienie w mniejszym stopniu dotyczy gospodarstw o mniejszej powierzchni użytków rolnych, w tym gruntów ornych. Większa zachęta finansowa dla gospodarstw mniejszych zwiększających zróżnicowanie struktury zasiewów mogłaby skłonić je do szerszego uczestnictwa w tej praktyce w ramach ekoschematów.

Rysunek 5.1 Wartość indeksu S-W dla gospodarstw mniejszych od 10 ha UR w ujęciu województw w 2024 r.





Rysunek 5.2 Wartość indeksu S-W dla gospodarstw z co najmniej 10 ha UR w ujęciu województw w 2024 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2024 r.

<sup>30</sup> W tym celu wykorzystano, podobnie jak w badaniach Matyki (Matyka 2017) i Zielińskiego (2022) indeks Shannona-Wienera (indeks S – W). Niższe wartości tego indeksu wskazują na mniejsze zróżnicowanie struktury upraw polowych, natomiast wyższe wartości tego indeksu wskazują na większy poziom jej zróżnicowania.



-  rozpatrując aspekt zwiększenia skłonności polskiego rolnictwa do realizacji ekoschematów, zalecana jest dalsza edukacja i promocja tych praktyk wśród rolników. Kampanie informacyjne Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz innych agend rządowych związanych z rolnictwem, a także aktywnie uczestniczące w nich doradztwo rolnicze mogą skutecznie pomóc gospodarstwom rolniczym w spełnieniu kryteriów dostępu oraz przybliżeniu realnych korzyści wynikających z uczestnictwa w ekoschematach. Mając na uwadze obecną sytuację na wielu rynkach produktów rolniczych, należy zwrócić uwagę, że płatności w ramach ekoschematów mogą stanowić ważną część dochodów gospodarstw beneficjentów i wpływać na ich decyzje dotyczące rozwoju produkcji.
-  dla samych rolników będących podmiotem WPR 2023-2027 oraz rolnictwa jako sektora gospodarki, ważnym jest aby zasady obecnej polityki rolnej dotyczące ekoschematów były w dużej mierze stabilne, a jej zmiany w tym zakresie wprowadzane na zasadzie ewolucji, a nie nagłych zwrotów.

Konkludując, w rolnictwie polskim potrzebne są wieloaspektowe i ambitne środowiskowo ekoschematy z atrakcyjnym finansowaniem w celu poprawy zrównoważonego rozwoju rolnictwa, w tym szczególnie na obszarach o gorszych przyrodniczych warunkach gospodarowania. Przy czym muszą one być stale oceniane w gospodarstwach rolniczych pod kątem prawidłowego wdrażania, aby zapewniać im najlepsze wyniki ekonomiczne i środowiskowe.

## Literatura

1. Arias-Navarro, C., Baritz, R. and Jones, A. 2024. The state of soils in Europe. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/7007291, JRC137600>.
2. Czubak, W., Kalinowski, S., Pepliński, B. 2024. Ziarno niezgody: Analiza protestów rolniczych. [https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP\\_raport\\_Ziarno\\_niezgody-analiza\\_protestow\\_rolniczych.pdf](https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_raport_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolniczych.pdf).
3. Daniłowska, A. 2014. Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo. Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu/ Research Papers of Wrocław University of Economics, nr. 360. <http://dx.doi.org/10.15611/pn.2014.360.26>
4. European Commission, 2023. Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027). At a glance: France's CAP Strategic Plan; Germany's CAP Strategic Plan; Italy's CAP Strategic Plan; Netherlands's CAP Strategic Plan; Poland's CAP Strategic Plan. [https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans\\_en](https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en);
5. European Commission, 2023. Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027). [https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe3733ca48f\\_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf](https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe3733ca48f_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf)
6. GUS, 2021. Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020/powszechny-spis-rolny-2020-raport-z-wynikow,4,1.html>
7. GUS, 2022. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.
8. Jadczyzyn, J. 2022. Ocena rolnictwa na obszarach problemowych w Polsce. IUNG PIB;
9. Komisja Europejska, 2019. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.
10. Komisja Europejska, 2020a. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu regionów. Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, COM(2020) 381 final, 20.05.2020r.
11. Komisja Europejska, 2020b. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia, COM(2020) 380 final, 20.05.2020 r.

12. Matyka, M. 2017. Ocena regionalnego zróżnicowania struktury zasiewów w kontekście oddziaływania na środowisko przyrodnicze. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 19 (3), 188–192. doi: 10.5604/01.3001.0010.3245
13. Musiał, K., Musiał, W. 2023. Instytucjonalne problemy wzmocnienia usług ekosystemowych dla małych gospodarstw w nowej wspólnej polityce rolnej. *Annals PAAAE*, XXV(4), 324-337. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.9611>
14. Pomianek, B. 2022. Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027, <https://www.kpodr.pl/wp-content/uploads/2022/07/Prezentacja-na-spotkanie-Zespolow-SZRWRiR-23.06.2022.pdf>
15. Prandacki, K., Wrzaszcz, W. 2023. Challenges for agriculture in Poland resulting from the implementation of the strategic objectives of the European Green Deal. *Economics and Environment*, 83(4), 149-178.
16. Sadowski, A. 2022. The importance of environmental externalities in the Common Agricultural Policy of EU. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*. 110 (2), 5-20. <https://www.cdr.gov.pl/images/ZDR/2022/ZDR-2022-4.pdf> ; <https://doi.org/10.34659/eis.2022.83.4.534>
17. The state of the world's land and water resources for food and Agriculture 2021. Main Report. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2022.
18. Wrzaszcz, W. 2023. Zielona transformacja polityki rolnej w Unii Europejskiej, w: *Zielone finanse*, Małgorzata Burchard-Dziubińska (red.) Konrad Prandacki (red.) Warszawa, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus przy Prezydium PAN.
19. Zieliński, M. 2022. Rolnictwo ekologiczne w Polsce jako źródło dóbr publicznych na obszarach szczególnie predestynowanych do jego rozwoju, *Więś i Rolnictwo*. Warszawa, (4 (193), s. 77–106. <https://doi.org/10.53098/wir.2021.4.193/04>
20. Zieliński, M. 2024. Instytucje a rolnictwo na obszarach z ograniczeniami naturalnymi. *Studia i Monografie 200*. IERiGŻ PIB. Warszawa.
21. Ziętara, W., Mirkowska Z. 2021. The Green Deal: Towards Organic Farming or Greening of Agriculture? *Problems of Agricultural Economics*, 368(3), 29-54. <https://doi.org/10.30858/zer/135520>  
<https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/state-of-eu-nature/>  
<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/>  
[https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap\\_pl](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_pl)  
[https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27\\_pl#anewwayofworking](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_pl#anewwayofworking)

ISBN: 978-83-967511-6-4



Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej  
ul. Miedziana 3A, 00-814 Warszawa  
[www.efrwp.pl](http://www.efrwp.pl)